

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Sociální práce s romskými dětmi a mládeží
v Hradci Králové a její následovný vliv na jejich
budoucnost**

Bakalářská práce

Autor: Veronika Lehká

Studijní program: B6731 - Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Hradec Králové

2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Veronika Lehká

Studium: U13174

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název bakalářské práce: **Sociální práce s romskými dětmi a mládeží v Hradci Králové a její následovný vliv na jejich budoucnost**

Název bakalářské práce AJ: Social Work with Roma children and teenagers in Hradec Králové and her following influence on their future

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké činnosti sociální práce mají vliv na budoucnost romských dětí a mládeže. V úvodu teoretické části práce jsou vymezené základní pojmy, jež se s tímto tématem pojí. První kapitola se zabývá popisem specifik romské menšiny, jež jsou zaměřena především na romskou historii a kulturu. Další kapitolou této práce jsou problémové oblasti romských dětí a mládeže, jež mohou vést k sociálnímu vyloučení a v poslední kapitole teoretické části se pojednává o sociální práci s romskými dětmi a mládeží v rámci služeb sociální prevence. Empirická část bakalářské práce se věnuje kvalitativnímu výzkumnému šetření, analýze získaných dat a také interpretaci výzkumného šetření.

" KALEJA, Martin; KNEJP, Jan, eds. Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, 199 s. ISBN 978-80-7368-708-3. " BAKALÁŘ, Petr. Psychologie Romů. Praha: Votobia, 2004, 179 s. Kontroverzně. ISBN 80-722-0180-8. " ŘÍČAN, Pavel. S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 143 s. ISBN 80-7178-250-5. " ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4. 12. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Uhlířské Lhotě dne 21. 3. 2016

Veronika Lehká

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Miroslavu Kapplovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za jejich podporu a pomoc.

Abstrakt

LEHKÁ, Veronika. *Sociální práce s romskými dětmi a mládeží v Hradci Králové a její následovný vliv na jejich budoucnost*. Hradec Králové. 2016. 71 s. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Bakalářská práce. Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Bakalářská práce se zabývá činnostmi sociální práce, které mají vliv na budoucnost romských dětí a mládeže v Hradci Králové s cílem zamezení sociálnímu vyloučení.

Teoretická část práce se věnuje vymezení základních pojmů a následně romské menšině v rámci její historie a kultury. Jsou zde popsány problémové oblasti romských dětí a mládeže, jež mohou vést k sociálnímu vyloučení a poslední část představuje sociální práci s dětmi a mládeží a její činnosti v rámci služeb sociální prevence.

Empirická část práce popisuje kvalitativní výzkum s metodou interview, analýzu ze získaných dat a její interpretaci. Přínosem této práce je přehled podporujících a efektivních činností sociální práce, jež mohou ovlivnit budoucnost nejen romských dětí a mládeže, ale i celé společnosti.

Klíčová slova: sociální vyloučení, minorita, romské děti a mládež, činnosti sociální práce

Abstract

LEHKÁ, Veronika. *Social Work with Roma children and teenagers in Hradec Králové and her following influence on their future*. Hradec Králové. 2016. 71 p. University of Hradec Králové, Institute of Social Work. Bachelor Degree Thesis. Leader of Bachelor Degree Thesis: Mgr. Miroslav Kappl, Ph. D.

The Bachelor thesis deals with the activities of social work, which affect the future of Roma children and youth in Hradec Kralove, in order to prevent social exclusion.

The theoretical part concern the definition of basic concepts and subsequently the Roma minority in the context of its history and culture. There are described problem areas of the Roma children and youth that can lead to social exclusion and the last part present the social work with children and youth and their activities in term of social prevention services.

The empirical part describes qualitative research with the methods of interviews, analysis of acquired data and its interpretation. The contribution of this thesis is overview of support and effective social work activities that may affect the future of Roma children and youth but also the whole society.

Key words: social exclusion, minority, Roma children and teenagers, social work activities.

Obsah

Úvod	10
1 Teoretické vymezení klíčových pojmů	12
1.1 Menšina	12
1.2 Sociální vyloučení	12
1.3 Sociální inkluze	14
1.4 Romské děti a mládež.....	15
2 Důležité poznatky o Romech pro práci s romskými dětmi a mládeží.....	17
2.1 Z historie Romů	17
2.2 Romská kultura.....	18
2.2.1 Životní strategie Romů	18
2.2.2 Romská rodina	19
2.2.3 Výchova romských dětí	20
3 Přehled problémových oblastí romských dětí a mládeže vedoucích k sociálnímu vyloučení	22
3.1 Nevzdělanost	22
3.2 Delikvence	24
3.3 Diskriminace.....	25
3.4 Neschopnost pomyšlení na budoucnost.....	27
4 Sociální práce s romskými dětmi a mládeží.....	30
4.1 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	31
4.2 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	32
5 Empirická část	36
5.1 Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu.....	36
5.2 Zdůvodnění výzkumné strategie a konkrétního postupu	38
5.3 Popis výzkumného vzorku a jeho charakteristika	38
5.4 Průběh sběru dat	39
5.5 Strategie pro analýzu dat	39
5.6 Rizika výzkumu.....	40
6 Analýza a interpretace dat	41
6.1 VO 1: Zjistit, jaké činnosti sociální práce podporují zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže?	41
6.2 VO2: Zjistit, jaké činnosti sociální práce jsou efektivní pro zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže.	51
Závěr.....	64
Seznam literatury.....	67

Seznam tabulek	71
Přílohy	

Seznam použitých zkratek s výkladem

aj. – a jiné

apod. – a podobně

NZDM – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

SASPRD – sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

TO - tazatelská otázka

tzv. - tak zvaně

s. – strana

VO – výzkumná otázka

WHO – World Health Organization, Světová zdravotnická organizace

Úvod

Otázky týkající se Romů jsou v současné společnosti velmi diskutabilní, neboť podle mnohých představují závažný sociální problém, který je spojen s nezaměstnaností, vzděláním, diskriminací, stigmatizací, kriminalitou apod. Mnohé z těchto problémů mohou mít určitou spojitost s jejich odlišnou historií, kulturou, stylem života aj., čehož si jak tato menšina, tak i majoritní společnost nemusejí být vědomy. Myslím, že některé problémy Romů lze v budoucnu usměrnit zaměřením se na romské děti a mládež, které mohou právě i sociální pracovníci, skrze svou práci nasměrovat na životní cestu, jež přispěje nejenom k jejich budoucnosti, ale i k celkovému soužití mezi touto minoritou a majoritní společností.

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila na základě praxe získané v komunitních centrech Amaro Phurd- Pražská a ZIP v Hradci Králové, kde jsem měla možnost účastnit se přímé práce s touto cílovou skupinou a kde jsem si mohla vytvořit svůj osobní pohled na problematiku romských dětí a mládeže. Za jednu z příčin problémových oblastí považuji fakt, že tito klienti často žijí v ohrožených, mnohopočetných či nefunkčních rodinách, ve kterých nemají vhodné podmínky, což může následně zapříčinit jejich sociální vyloučení, se kterým se romská menšina často potýká.

V souvislosti se shledáním této problémové oblasti, jsem se rozhodla, že za svůj cíl své bakalářské práce si zvolím zjistit, jaké činnosti sociální práce mají vliv na budoucnost romských dětí a mládeže v Hradci Králové, tedy budoucnost bez ohrožení sociálním vyloučením.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část, přičemž teoretická část se snaží seznámit s poznatky, se kterými se sociální pracovníci při své práci s romskými dětmi a mládeží potýkají, a které musí při činnostech své práce zohledňovat. Přehled těchto poznatků je důležitý k proniknutí do problémových oblastí romských dětí a mládeže vedoucích k sociálnímu vyloučení, pro jejíž zlepšení vykonávají sociální pracovníci různé činnosti, kterými se, s důrazem na zamezení sociálního vyloučení, zabývá empirická část této práce.

Úvodní kapitola teoretické části práce se věnuje teoretickému vymezení klíčových pojmů, jež se s tímto tématem pojí, jako jsou menšina, sociální vyloučení, sociální inkluze či pohled na romské děti a mládež.

Druhá kapitola se zabývá poznatky o Romech, které mohou být iniciátorem, či mohou mít souvislost s některými problémovými oblastmi Romů a jež mohou mít vliv na budoucnost

romských dětí a mládeže. Zabývá se především romskou historií a kulturou zaměřenou na životní strategii, rodinu a její styl výchovy.

Ve třetí kapitole je uveden přehled problémových oblastí romských dětí a mládeže vycházejících z rizikových faktorů, jež přispívají k budoucímu sociálnímu vyloučení těchto klientů, jako jsou nezaměstnanost, diskriminace, delikvence a neschopnost pomyšlení na budoucnost.

Čtvrtá kapitola pojednává o sociální práci v rámci služeb sociální prevence, kde je kladen důraz na činnosti, které sociální pracovníci vykonávají.

Empirická část práce se zabývá zpracováním a vyhodnocením hlavního cíle, k jehož naplnění jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii s metodou polostrukturovaného rozhovoru. Díky této metodě byly zjištěny názory, zkušenosti, pocity a postoje dotazovaných informantů, kterých jsem se během rozhovorů, v případě potřeby či nejasnosti, doptávala.

Tato bakalářská práce slouží pro podporu zamezení sociálního vyloučení romských dětí a mládeže v jejich životě, neboť nabízí přehled problémových oblastí romských dětí a mládeže jakožto rizikových faktorů vedoucích k sociálnímu vyloučení, kterému je možné zamezit skrze konkrétně podporující a efektivní činnosti sociální práce, vycházející z mého výzkumu.

1 Teoretické vymezení klíčových pojmů

1.1 Menšina

Pojem menšina představuje v rámci sociální práce národnostní, etnické či rasové skupiny. Při definování menšiny je podle Sheafera nutné zohledňovat několik hledisek, přičemž prvním hlediskem je procentuální zastoupení v populaci, kdy menšina představuje vůči jiným skupinám společnosti nižšípočetní zastoupení (Sheafera in Návrátil a kol., 2003). Dalším hlediskem, které považují Soydan a Williamsová za klíčové, je mocenský vztah, tedy vztah mezi různými skupinami ve společnosti (Soydan a Williamsová in Návrátil a kol., 2003), kdy menšina tvoří „*podřízenou skupinu, jejíž příslušníci mají významně méně kontroly nebo moci nad vlastními životy, než mají příslušníci dominantní nebo většinové skupiny*“ (Sheafera in Návrátil a kol., 2003, s. 16). Tělesné a kulturní zvláštnosti je také nutné, dle Sheafera, zohledňovat při vymezení příslušníků menšiny, neboť to jsou odlišnosti, které mohou být pro většinovou společnost nepřijatelné, proto pro příslušníky menšiny mohou představovat znevýhodnění. Dlouhodobé znevýhodňování, jehož základem jsou předsudky, vede k odcizení příslušníků menšiny od většinové kultury, což je následně zdrojem konfliktů (Sheafera in Návrátil a kol., 2003).

Menšina je v naší legislativě přímo vymezena v zákoně č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a to v § 2 odstavci 1, kde je menšina „*společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo*“ (zákon č. 273/2001 Sb.).

1.2 Sociální vyloučení

Pojem sociální vyloučení se začal v Evropě užívat až od druhé poloviny 90. let minulého století, kdy došlo ke změně zájmu sociální politiky od eliminace chudoby, tedy nerovnoměrného bohatství, k eliminaci odpoutávání jedince od společnosti s následným cílem jeho začleňování. Nejde tedy o rozdělení společnosti na ty, kteří jsou nahoře a dole, ale na rozdělení podle toho, kdo je vně a kdo uvnitř společnosti (Krebs a kol., 2007).

Sociální vyloučení lze vymezit jakožto proces, který omezuje přístup jednotlivce, skupiny či komunity ke zdrojům, jež jsou potřebné pro účast na sociálním, ekonomickém, politickém a občanském životě společnosti. Příčinami tohoto procesu mohou být chudoba, diskriminace, nízké vzdělání, nízké příjmy apod. (Navrátil a kol., 2003). Mezi další projevy sociálního vyloučení můžeme zařadit i prostorovou segregaci, jež se vyznačuje uzavřenými či izolovanými lokalitami, které mají nedostatečnou občanskou vybavenost a nevhodné podmínky pro bydlení (Analýza sociálně vyloučených in Kaleja, Knejp, eds., 2009).

Krebs a kol. (2007) vymezují rizikové faktory, jež přispívají k sociálnímu vyloučení, přičemž za nejzávažnější faktory považují dlouhodobou nezaměstnanost, dlouhodobě nízký příjem či nízkou kvalitu zaměstnání. Za další rizikové faktory označují nízké vzdělání a kvalifikaci, zdravotní postižení, špatný zdravotní stav, ale i stáří.

Riziko sociálního vyloučení lze ve větší míře najít u příslušníků etnických menšin, přistěhovalců, lidí žijících ve znevýhodněných oblastech nebo také u dětí, jež vyrůstají v nefunkčních rodinách, přičemž *„tyto děti mají často nižší vzdělání, zhoršené zdraví a mají méně příležitostí a podnětů k tomu, aby se náležitě sociálně vyvíjely“* (Krebs a kol., 2007, s. 126).

Jelikož Romové představují v české společnosti menšinu, jež je ohrožená sociálním vyloučením, je nezbytně nutné zabývat se informovaností romských dětí a mládeže právě ohledně faktorů, přispívajících k sociálnímu vyloučení, což může v budoucnosti vést k minimalizaci jeho výskytu u této cílové skupiny. Sociální pracovníci se při své práci s romskými dětmi a mládeží mimo jiné snaží reagovat na indikátory sociálního vyloučení, mezi které podle Howartha a kol. (1999) patří: horší výsledky ve škole, nízká účast na výuce ve škole, vyšší míra porodnosti u dívek v nižších věkových skupinách, vyšší počet dětí ve výchovných institucích, vyšší počet dětí v domácnosti bez práce, s čímž může následně souviset i vyšší podíl přečinů a trestných činů (Howarth a kol. in Navrátil 2003).

Sociální vyloučení je téma, kterým je nezbytně nutné se zabývat, neboť *„Sociální vyloučení je devastující jak pro skupinu, která je jím postižena, tak pro společnost, v níž k němu dochází“* (Navrátil a kol., 2003, s. 34).

Shrme-li to, práce sociálních pracovníků, může být přínosná nejen jakožto informativní a preventivní složka, mající za cíl lepší budoucnost, tedy budoucnost bez ohrožení sociálním

vyločením této cílové skupiny, tak i pro celou naši společnost, ve které může dojít k redukci sociálně vyloučených, čímž se zlepší soužití mezi romskou menšinou a majoritní společností.

1. 3 Sociální inkluze

Sociální inkluze představuje „*vytváření podmínek, které vedou k plnohodnotnému začleňování všech jednotlivců nebo skupin do společnosti*“ (Šimková, Zajíc, 2010, s. 5). Pro podporu sociálního začleňování byly v roce 2000 vymezeny Evropskou unií následující úkoly:

- podpora zaměstnanosti, představující hlavní nástroj, jenž ochraňuje před sociálním vyloučením, a i napomáhá řešit již vzniklý stav sociálního vyloučení.
- Garance minimálního příjmu a prostředků, zajišťující udržení důstojného života a participaci na společenském životě.
- Odstranění znevýhodňujícího přístupu ke vzdělávání, zahrnující prevenci předčasného ukončení školní docházky, odstranění znevýhodnění, která znesnadňují přístup dětem znevýhodněných skupin či rozvoj a dostupnost vzdělávání skrze celoživotní vzdělávací programy pro všechny osoby.
- Zabezpečení kvalitního bydlení, představující základní potřebu člověka.
- Zachování rodinné solidarity a ochrany práv dítěte, mající za cíl podporu rodiny, podporu stejných genderových možností či ochranu práv dítěte.
- Zaručení rovného přístupu ke službám jako je zdravotní a sociální péče, právní služby, doprava, kultura či rekreace, jejich integrované poskytování a také propojení mezi veřejnými a soukromými poskytovateli.
- Obnova znevýhodněných oblastí s důrazem na ekonomickou a sociální úroveň.

(Krebs a kol., 2007)

Podpora sociální inkluze je pro romskou menšinu velmi důležitá, neboť Nicolae Gheorghe a Andrzej Mirga tvrdí, že „*existuje nebezpečí, že se z Romů stane etnická sociální vrstva nebo třída deklasovaných (underclass) a dojde tak k zakonzervování jejich marginální společenské pozice, která se bude předávat z generace na generaci*“ (Gheorghe, Mirga, 1997 in Jakoubek, Budilová, eds., 2008, s. 15). A proto se sociální pracovníci snaží této neblahé vizi zabránit v rámci své činnosti.

1.4 Romské děti a mládež

Romské děti a mládež lze považovat za ohrožené, jelikož pojem ohrožené děti nebo také děti ve zvlášť obtížných situacích se podle Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji (1990) mimo jiné řadí i děti žijící v sociálně znevýhodněných skupinách, přičemž toto ohrožení se vztahuje na jejich život či zdraví (Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji in Matoušek a kol., 2003).

Život těchto dětí může být ohrožen přírodními či sociálními katastrofami, negativním chováním jejich vychovatelů, pečovatелů či vrstevníků, dále také nemusejí být naplňovány základní životní potřeby, což má následně neblahé následky v podobě různých deprivací (Matoušek a kol., 2003), které mohou posléze vést až k sociálně patologickým jevům.

Životní potřeby lze rozdělit do dvou kategorií, a sice potřeby biologické (tělesné) a psychosociální (Matoušek a kol., 2003). Mezi základní biologické potřeby se řadí „čistý vzduch, čistá voda, správná strava, přiměřené teplo, stálé přístřeší a ochrana před škodlivými vlivy“ (Matoušek a kol., 2003, s. 208). Psychosociální potřeby lze podle Langmeiera, Matějčka a kol. rozdělit do pěti následujících kategorií:

1. **Potřeba stimulace**, tedy potřeba dostatečného množství podnětů, díky kterým může být dítě vnímavé a aktivní.
2. **Potřeba podmínek pro účinné učení**, nebo také potřeba „smysluplného světa“, s pomocí které se dokáže dítě orientovat a rozumět svému okolnímu světu, dokáže získávat a rozlišovat podněty, jež k němu přicházejí.
3. **Potřeba citového vztahu**, který má dítě sledovat u osoby, jež o něj pečuje. Tento vztah musí být vzájemný, hluboký, láskyplný a trvalý, neboť poté je možné, aby dítě získalo pocit jistoty a bezpečí.
4. **Potřeba osobní identity** představuje vlastní místo, které jedinec ve společnosti zaujímá, přičemž si je vědom své hodnoty. Za zralou identitu lze považovat, když jedinec převezme sociální role a přijme své osobní možnosti či omezení.
5. **Potřeba životní perspektivy**, jež se vztahuje k naději a otevřené budoucnosti. „*Budoucnost, která je pro člověka uzavřena, která ho ohrožuje, v něm vyvolává zoufalství. Budoucnost, která se člověku otevírá a k níž přistupuje s důvěrou, je zdrojem naděje*“ (Langmeier, Matějček a kol. in Matoušek a kol., 2003, s. 212–213). Postoj k budoucnosti se vytváří již od raného dětství, kdy začíná být dítě schopné objevovat a

vytvářet možnosti, jež je schopné následně naplňovat(Langmaier, Mařejček a kol. in Matoušek a kol., 2003).

Co se týče ohrožení zdraví u těchto klientů, uvedu zde samotnou definici zdraví, jež oblast tohoto ohrožení vystihuje. Dle WHO zdraví představuje „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, nejen nepřítomnost nemoci nebo vady“ (WHO in Nováková, 2012, s. 14). Přičemž sociální pohodu lze vymezit jakožto „sebepřijetí, osobní rozvoj, smysluplnost, zvládnání prostředí, autonomie, dobré mezilidské vztahy, sociální akceptace, sociální aktualizace, sociální přínos, sociální soudržnost a sociální integrace“ (Keyes in Slezáčková, 2012, s. 28).

Při práci s touto cílovou skupinou je, kromě potřeby myslet na jejich možné ohrožení, také nutné mít na paměti, že problémy těchto klientů mohou mít spojitost s jejich „sociálně ekologickým polem“, v rámci kterého je nutné zohledňovat mikrosociální systém, tedy rodinu či jiné osoby, ke kterým mají tito klienti silný emoční vztah, dále mezosociální systém, kam můžeme zařadit jejich vrstevníky, jejich okolí či školu, ale také makrosystém (Matoušek a kol., 2003), tedy „prostředí, která nezahrnují danou osobu jako účastníka, ale ovlivňují jeho životní situaci - např. zákony, sociální politika, kultura a její hodnoty, stát, EU“ (Dubois, Krogrud Miley in Janebová, 2014, s. 101).

2 Důležité poznatky o Romech pro práci s romskými dětmi a mládeží

V následujícím textu se budu zabývat poznatky o Romech, které považuji za důležité, neboť při jejich dostatečné znalosti si mohou sociální pracovníci odůvodnit různé problémové situace, jež se v rámci svéčinností, s touto cílovou skupinou, mohou objevovat. Týkají se především romské historie a kultury, kde v rámci romské kultury vyzdvihnou životní strategii, poznatky o romské rodině a její výchově dětí.

2.1 Z historie Romů

Romové pocházejí z Indie, přesněji ze současných svazových indických států Rádžasthán a Paňdžáb (Manuš, in Kaleja, Knejp, eds., 2009). Život v tehdejší úrodném prostředí nebyl pro romské obyvatelstvo příliš namáhavý, avšak přesto začali Romové od třetího století tyto oblasti opouštět. Migrace romského obyvatelstva měla několik důvodů, jako například nízké postavení v indickém kastovním systému či monoprofesnost. Dalšími důvody byly také prudké změny klimatu, jež zapříčinily u romského obyvatelstva v období sucha strach z hladomoru (Nečas in Kaleja, Knejp, eds., 2009). Tyto klimatické změny byly příčinou rychlého rozkladu, a proto neumožňovaly romskému obyvatelstvu vytvářet si nějaké hmotné statky (Sekyt in Bakalář, 2004). Romové tedy neměli potřebu si dělat zásoby či plánovat dopředu, neboť žili „ze dne na den.“

Migrace Romů, jež směřovali na západ, probíhaly v průběhu několika století ve dvou hlavních vlnách, a sice ve třetím až pátém století a následně v devátém až desátém století (Manuš in: Kaleja, Knejp, eds., 2009). Během této migrace se živili jakožto hudebníci, tanečníci, kovovýrobci, prodejci levného zboží aj., s čímž si dokázali vystačit i bez vzdělání. V Evropě, kde se jich usadilo nejvíce, se objevila první vlna již před rokem 1000 (Říčan, 1998) a na území českých a slovenských zemí Romové přišli až ve 14. století (Šotolová, 1997).

Z historie Romů by si měli sociální pracovníci, pracující s romskými dětmi, uvědomit, že při práci s těmito klienty se můžeme shledat prvky, jež mohou být přejímané z generace na generaci již od pradávna a které mohou ztěžovat jejich práci. Jedná se o následující prvky:

- Romové žijí přítomností, nemají tendenci si vytvářet žádné rezervy do budoucna.
- V případě výskytu nevlídné situace nacházejí řešení v podobě úniku či přesunu.
- Romové nekladou důraz na vzdělání, neboť v něm nevidí dostatečný smysl.

2.2 Romská kultura

Pojem kultura lze definovat jako soubor hodnot, norem, stylů života, způsobů řešení životních situací, jež je sdílený určitou skupinou obyvatel, při čemž se může projevovat odlišným jazykem, rodinnými zvyky, náboženstvím, aktivitami ve volném čase a podobně. Romská kultura má velmi rozdílné sociální charakteristiky od kultury majoritní společnosti, což může být zdrojem nepokojů, které panují ve společnosti (Navrátil a kol., 2003).

Při práci s romskými dětmi a mládeží mohou tyto odlišné kulturní charakteristiky představovat stěžejní situace pro sociální pracovníky, kdy tito klienti nemusejí spolupracovat či fungovat tak, jak by si pracovníci představovali, právě z důvodů, jež mají spojitost s jejich kulturou.

V následujícím textu se budu zabývat životní strategií Romů, romské rodině a její výchovou, tedy oblastmi, které považuji za nezbytně nutné znát při práci s romskými dětmi a mládeží, neboť jejich znalost může pomoci, nejenom sociálním pracovníkům, k pochopení a odůvodnění chování těchto klientů.

2.2.1 Životní strategie Romů

V přírodě najdeme dvě odlišné životní strategie a sice: strategii K a strategii r (Bakalář, 2004). V následujícím textu se budu snažit nastínit klíčové rozdíly mezi těmito strategiemi, díky kterým lze lépe pochopit způsob chování, jednání ale i celý způsob života Romů. Myslím, že bude velmi přínosné, když sociální pracovníci dovedou rozdíly těchto strategií romským dětem a mládeži nastínit, neboť to může být jeden z kroků, který povede romské děti a mládež k budoucnosti, jež nemusí být založená na nejistotě, strachu a sociálně patologických jevech, jež by mohly vést až k sociálnímu vyloučení.

Jako K-strategie označujeme organismy, které jsou přizpůsobené téměř stabilnímu a předvídatelnému prostředí s dostatečnými životními prostředky přičemž populační růst je možný do té doby, než si jedinci začnou navzájem konkurovat. Jedinci řídicí se touto strategií kladou více důraz na kvalitu než na kvantitu, což můžeme vidět například v menším počtu potomků s důrazem na jejich výchovu či pevnějších společenských vazbách. Podstupování velkých rizik pro tyto organismy není příznačné (Bakalář, 2004). Touto strategií se řídí většina naší společnosti, jež pro pochopení r-strategie nemá dostatek znalostí, což může být jedním z důvodů, proč dochází v naší společnosti k různým neblahým střetům.

Pro r-strategii, což je strategie, kterou se řídí většina Romů, je typické, že organismy jsou přizpůsobené proměnlivému prostředí, jež je velmi nejisté a nemá dostatečné životní potřebné

prostředky. Jejich populace sází spíše na kvantitu, mívají tedy více potomků, jejichž výchovou se sice nepříliš zabývají, avšak jsou velmi potřební pro vzájemné bezkonkurenční zabezpečení (Bakalář, 2004). Je kladen důraz na kolektivní identitu, kdy je potlačena individuální identita jedince (Jakoubek in Kaleja, Knejp eds., 2009). Charakteristické jsou pro ně také slabší sociální vazby či je u nich běžný riskantní způsob chování jako například promiskuita, kriminalita, antiautoritářství, agresivita apod. (Bakalář, 2004).

Otázkou však je, čím je ovlivněno, k jaké strategii se daný jedinec přikloní? Bakalář (2004) tvrdí, že na tom participují tři mechanismy a sice: vrozené dispozice, předvídatelnost získávání zdrojů a také efekty rané socializace. Zaměřím se na efekty rané socializace, neboť s nimi mohou sociální pracovníci při své práci pracovat.

Efekty rané socializace lze také označit pojmem primární socializace, jež je vymezena do etapy dětství (0–12 let) a do etapy puberty (12–15 let). Z pohledu vývoje osobnosti jedince je považována za nejdůležitější, neboť v této době se u jedince utváří charakter (Urban, 2011). Jelikož se Romové socializaci svých dětí příliš nezabývají, je potřebné, aby její přínos romské děti a mládež našly alespoň u jiných zdrojů, kterými mohou být právě i sociální pracovníci, kteří se následně při své práci snaží svým klientům zprostředkovat hodnoty, normy a vzorce chování, jež jsou ve společnosti vyžadované. Tato činnost může přispět k tomu, že si samotní klienti uvědomí, co majoritní společnost považuje za žádoucí a tím i budou moci zhodnotit, která životní strategie pro ně bude v životě prospěšnější a kterou se budou následně i řídit.

Nastínění klíčových rozdílů životních strategií mezi romskou minoritou a majoritní společností, může být nápomocné pro práci sociálních pracovníků, pracujících s romskými dětmi a mládeží, neboť tím mohou klientům poukázat na některé indikátory, směřující k sociálnímu vyloučení. Účelem bylo také poukázat na to, že sociální pracovníci mohou svou prací ovlivnit nejen budoucnost romských dětí a mládeže, neboť „*Ne nadarmo se říká, že kdo vládne nad životem dětí, vládne i nad budoucností společnosti*“ (Urban, 2011, s. 171).

2.2.2 Romská rodina

Romská rodina se vyznačuje především svou soudržností, interpersonálními vztahy a pevnými vazbami (Kaleja, 2009). Rodina a rod představuje pro Romy nejvýznamnější hodnotu, po které následuje zdraví, svoboda, úcta, následně peníze a jiné materiální potřeby (Navrátil a kol., 2003). Za velmi důležité se však považuje i postavení Roma v romské společnosti, tedy zda je jeho status rituálně čistý či nečistý, o které se zasloužili již jeho předkové, což je důvodem toho,

proč Romové uctívají své starší. Postavení jedince v samotné rodině určují dva faktory a sice pohlaví a věk (Šišková, ed., 2001).

Dalším znakem romské rodiny je kolektivismus spojený s redistribucí, jenž je pro Romy velmi významný, neboť v případě nouze pro ně představuje záchrannou síť. Jednotlivec sám o sobě neznamená v romské kultuře nic, pouze rodina představuje určitou sílu a moc. Bez rodiny nemůže jedinec samostatně fungovat, a proto ztráta rodiny pro něj znamená prokletí (Jakoubek in Kaleja, Knejp, eds., 2009).

Udržování patriarchálního rázu představuje další charakteristiku romské rodiny, kdy je muž považován za hlavu rodiny a má vůči ženě nadřazené postavení. Jedinou povinností romského muže je odevzdat ženě peníze, které v případě, že je zaměstnán, vydělá. Povinností romské ženy je, aby se postarala o děti a nakrmila rodinu. Romská žena je ceněna podle své plodnosti, přičemž větší váha se připisuje tomu, když se jí narodí chlapec, neboť tím se udržuje rod a také samotné ženě je tato skutečnost ku prospěchu, neboť se tím zvyšuje její postavení v rodině (Říčan, 1998).

Za největší problém při práci s romskými dětmi a mládeží lze považovat, že většina z nich pochází z rodin, jež selhávají v naplňování základních práv dítěte (Říčan, 1998). Mezinárodní Úmluva o právech dítěte čl. 27 uznává „*právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.*“ Romské děti tuto životní úroveň nemají, což lze vidět v tom, že „*žijí v nehygienických podmínkách, trpí nevhodnou stravou, nedostatečnou nebo chybou péčí v nemoci, nemají vyhovující školní potřeby a klidné místo k přípravě do školy*“ či jim „*bývá přístupný alkohol a kouření, sledují televizní pořady určené pouze dospělým atd.*“ (Říčan, 1998, s. 105).

2.2.3 Výchova romských dětí

Romská rodina neklade značný důraz na výchovu svých dětí a proto, „*Romské dítě jí, když má hlad, vstává, když se probudí a jde spát, když je ospalé. Třeba o půlnoci. Nemusí být pořád ve střehu, napjaté, aby něco neudělalo špatně...*“ (Demeter in Říčan, 1998). Tento styl výchovy následně přináší neblahé důsledky v podobě neschopnosti podřizovat se povinností, neschopnosti udržení pozornosti ve škole či je málo odolné vůči stresovým situacím.

Výchovné rodičovské povinnosti přenechává muž ženě, neboť ji považuje k tomu určenou (Kaleja, 2009). „*Žena jako matka všechny své děti miluje stejně, přestože větší péči věnuje*

nejmladšímu“ (Kaleja, 2009, s. 102). Po narození dalšího člena rodiny přecházejí tyto povinnosti na starší sourozence, nastává tak jev, kdy „děti vychovávají děti“.

Romská výchova má odlišný charakter, související s hodnotami etnika, potřebami, zájmy a strukturou jejich společenství. Značný vliv na romské dítě má, že vyrůstá v prostředí, jež sdílí s mnoha příbuznými, a proto u něj nenacházíme schopnost samostatnosti, zamýšlení se či rozhodování (Kaleja, 2009). Romské dětství je oproti dětství majoritních dětí kratší, což je dané jak biologicky, protože romské děti dříve sexuálně dozrávají, ale také tím, že romské děti se již od malička účastní rozhovorů týkajících se záležitostí dospělých (Říčan, 1998).

Styl romské výchovy může vést až k sociopatii, kdy romské dítě není schopné přijmout způsob chování a jednání, jež vyžaduje okolní společnost, což je zapříčiněné narušenými sociálními vztahy (Demeter in Bakalář, 2004).

Shrnutí kapitoly Důležité poznatky o Romech pro práci s romskými dětmi a mládeží

V této kapitole jsem se snažila vyzdvihnout poznatky o Romech, jež je nutné při práci s romskými dětmi a mládeží znát, neboť mohou být nápomocné k odůvodňování si některých problémových oblastí či situací, jež mohou během práce s touto cílovou skupinou vyvstanout. Poznatky jsem se snažila najít již v romské historii, kde se značně pojí s dobou jejich kočování, a tyto historické poznatky lze najít u Romů i v současné době. Následně jsem se zaměřila na romskou kulturu, kde jsem se v rámci životní strategie Romů snažila nastínit v čem a z jakých důvodů se tato menšina liší od majoritní společnosti. Podkapitola romská rodina pojednává o hodnotách a charakteristikách, jež romské děti a mládež přejímají ze svého rodinného prostředí, přičemž je nutné si uvědomit, že následně tyto hodnoty a charakteristiky participují na jejich postojích či jednání a mohou tedy při práci sociálních pracovníků znamenat určité stěžejní. Poslední část této kapitoly se věnovala romské výchově, jejíž znalost je pro práci s touto cílovou skupinou také velmi důležitá, neboť v ní lze najít velmi rozdílné způsoby výchovy a jejich neznalost by mohla u sociálních pracovníků navodit mylné domněnky, které by mohly ovlivnit jejich činnosti a tím i budoucnost těchto klientů.

3 Přehled problémových oblastí romských dětí a mládeže vedoucích k sociálnímu vyloučení

V následujícím textu se zaměřím na problémové oblasti romských dětí a mládeže, jež vycházejí z rizikových faktorů, které vymezuje Krebs a kol., a které přispívají k sociálnímu vyloučení. Jedná se o oblasti nízkého vzdělání, delikvence, diskriminace či neschopnosti pomýšlet na budoucnost, na které se při své práci snaží reagovat či jim předcházet, mimo jiné, právě i sociální pracovníci pracující s touto cílovou skupinou.

3.1 Nevzdělanost

Nízké vzdělání Romů představuje značný problém, mající za následek omezení možností při uplatňování na trhu práce, což vede k životu, závislém na sociálních dávkách. Vzdělávání romských dětí a mládeže se může potýkat s mnoha problémovými faktory, jež mohou přispět k neblahé budoucnosti těchto klientů a jež se pokusím záhy nastínit.

Jako první bych zmínila ekonomický faktor, kdy romští rodiče nemohou posílat své děti do mateřské školy, neboť nejsou schopni zajistit či uhradit dopravu dítěte do školy či nemají dostatek financí na uhrazení školného (Navrátil a kol., 2003), čímž tyto děti přicházejí o značně prospěšný vliv, který má mateřská škola na jejich mentální úroveň a sociální adaptaci (Žáková in Bakalář, 2004). Tento ekonomický faktor je poté jednou z příčin značného zaostávání dítěte při jeho nástupu na základní školu (Navrátil a kol., 2003), což následně vede k umístování těchto dětí do speciálních škol. Podle Řičana (1998) navštěvuje speciální školu 80% romských dětí.

Druhým faktorem, který bych zmínila je nízký inteligenční kvocient Romů. Kvasnicová et. al. realizovala v roce 1992 výzkum, ve kterém se zaměřila na výskyt mentální retardace u dětí ve věku 6–14 let v okrese Blanská Bystrica. Celkem sledovala 23 510 dětí a z toho 6% dětí bylo romských (tedy 1 411), z tohoto vzorku byla zjištěna mentální retardace u 21,5% (u 303 romských dětí). (Kvasnicová et al. in Bakalář, 2004)

Na tento výzkum následně navazovalo zkoumání rizikových faktorů rodin dětí, kterým bylo zjištěno, že se *„sociální patologie, častá v romských rodinách, výrazně podílí na mentální retardaci romských dětí a na jejich sociální oligofrenii (potenciálně nepoškozený mozek se funkčně nevyvine v důsledku nedostatku přiměřených podnětů v dětství)“* (Bakalář, 2004, s. 57). Romské děti se v dětství vyskytují v prostředí, jež je velmi podnětově chudé a také zdravotně nevhodné (Bakalář, 2004). Bylo například prokázáno, *„že kouření a konzumace alkoholu v době*

těhotenství snižuje inteligenci dítěte“ (Mackintosh in Bakalář, 2004, s. 58), přičemž tento jev je častý u mnoha romských žen. Neblahým jevem, jenž se u romských dětí a mládeže také vyskytuje, majícím spojitost s požíváním alkoholu či tabákových výrobků, jsou lehké mozkové dysfunkce, a sice porucha pozornosti (ADD) či porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), jež se mimo jiné vyznačují neklidem, častou změnou nálad, impulzivním chováním, záchvaty vzteku či dokonce agresivitou (Matoušek, Kroftová, 1998).

Nedostatečnou motivaci vzdělávat se lze považovat za další faktor, jenž může mít neblahý vliv na budoucnost romských dětí a mládeže. Velmi stěžejním poznatkem je, že vzdělání nepředstavuje pro Romy hodnotu, neboť v rámci jejich komunity se vyskytují vzdělání jedinci jen ojediněle (Navrátil a kol., 2003), vzdělání může v komunitě představovat osobní vzestup jedince, čímž by se mohla narušit rodinná solidarita a proto je vzdělání vlastně nežádoucí (Bořkovicová in Kaleja, Knejp, eds., 2009). Další stěžejní oblastí, jež vyzdvihl Klíma je, že Romové se zajímají pouze o věci, ve kterých vidí aktuální osobní zisk a tím tedy nemají potřebu poznávat ostatní věci (Klíma in Bakalář, 2004).

Škola pro Romy představuje represivní instituci, ke které mají nedůvěru a která pro ně může znamenat i jisté nebezpečí v tom, že by se jim mohly jejich děti začínat odcizovat. Jak již bylo řečeno v kapitole 2.1, Romové se za dob kočování uživil i bez vzdělání, a proto romští rodiče nekladou na vzdělání velký důraz, což se projevuje například tím, že tyto děti neshledávají prostor ani podporu přidomácí přípravě do školy či dokonce samotnou docházku do školy zanedbávají. Tento fakt představuje bariéru, jež je nutné oslabit či nejlépe odstranit, neboť bez podpory rodičů je velmi obtížné dovést dítě k úspěchu (Říčan, 1998).

Jazyková bariéra může představovat také problémovou oblast ve vzdělávání, neboť mnohé romské děti rozumějí velmi špatně česky, jelikož dobrou češtinu ve svém okolí nenacházejí. Pro romské děti to tedy znamená, že se musejí naučit novým českým slovům, pojmům a jejich významu a užívání (Říčan, 1998). Ovládat dobře jazyk však neznamená umět pouze jednotlivá slova, ale umět v daném jazyce myslet, znát jeho smysl a také jeho hlubší strukturu. Romské děti proto mnohdy ve škole zaznamenávají slova či věty, kterým nejsou schopné dát správný význam, což lze považovat za „účelovou“ češtinu, kdy sice znají česká slova avšak s romským obsahem (Gorniaková in Šišková, 2001).

S překvapujícím zjištěním přišel Klíma, který na základě testování romských dětí odhalil, že romské děti jsou ve verbálních testech mnohem lepší než v testech písemných a zároveň upozorňuje na mylné domněnky psychologů tvrdících, že za neprospěchem romských dětí a

mládeže ve škole stojí jejich jazyková bariéra, přičemž „*Problém leží hlouběji než pouze v jazykové bariéře. Je patrně někde na úrovni uchopování problému, v teoretickém myšlení, v zacházení s podněty*“ (Klíma in Bakalář, 2004, s. 50).

3.2 Delikvence

U etnických menšin se setkáváme s až několikanásobně vyšší delikvencí než u majoritní populace, jež má souvislost s jejich nízkým až okrajovým postavením ve společnosti majícím neblahé následky na jejich vzdělanost, zaměstnanost, bydlení, příjmy apod. Nutné je však podotknout, že tato zvýšená delikvence může být uměle zvyšována faktem, že je menšinám věnována větší pozornost v podobě zvýšeného dohledu ze strany policie, ale i ze strany samotné majoritní populace (Šišková, 2001). Podle Řičana (1998) je však nejzřetelnější příčinou romské kriminality jejich vysoká nezaměstnanost, jež vede k tzv. sociální kriminalitě. Senátor MUDr. Pavel Lebeda tvrdí, že 30% Romů v produktivním věku zajišťuje prostředky nutné pro živobytí tím, že porušují zákon a zároveň upozorňuje na to, že 60% vězňů tvoří právě Romové (Petřík, 2014).

Obecně vzato jsou podle Štěchové pro romskou delikvenci typické následující znaky:

- Vysoké zastoupení dětí a mladistvých
- Značně vyšší podíl žen
- Celkově nižší věkový průměr
- Kolektivní záležitost
- Nedostatečná připravenost a naivita

(Štěchová in Bakalář, 2004)

Podle výše uvedených znaků romské delikvence je příznačné, že je možné, setkat se se značnou delikvencí již u romských dětí a mládeže. Podle Šiškové (2001) je přibližně ze všech dětských pachatelů každé třetí až čtvrté dítě romského původu. Tento fakt může mít však spojitost s tím, že mnohé romské děti na sebe velmi často berou jednání či činy starších Romů, neboť je tím oprostí od postihu, který u nich bude zřejmě mírnější z důvodů jejich nezletilosti (Kappl, 2015). Mladiství Romové zaujímají oproti dětské romské delikvenci nižší podíl a sice je to odhadem každý pátý až šestý (Šišková, 2001), avšak je nutné brát na zřetel to, že „*delikventní chování mladistvého může být jen ojedinělou epizodou, nebo začátek zločinecké kariéry*“ (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 23). Štěchová a Večerka zkoumali osobnostní rysy romských mladistvých delikventů, z čehož vyšli následující ukazatelé:

- *disharmonický osobnostní vývoj*
- *infantilnost projevu*
- *značná těžkopádnost myšlení, intelekt hluboko pod normou*
- *zvýšená emoční reaktivita*
- *nestálost v pracovní činnosti*
- *sugestibilita (lehká manipulovatelnost vůdčí osobností)*
- *větší míra hostilní agresivity a asociálních tendencí*
- *slabé regulační mechanismy osobnosti (fascinace okamžikem jako typický motivační činitel)*

(Štěchová, Večerka in Bakalář, 2004, s. 95)

V rámci práce klienty je potřebné, aby se sociální pracovník vždy ujistil, že klient opravdu správně porozuměl negativní situaci a jejím důsledkům, neboť musíme mít neustále na paměti, že klient žije v odlišném sociálním prostředí, ve kterém může být toto společensky nepřijatelné jednání a chování považováno za zcela běžné a správné (Kaleja, Knejp, eds., 2009).

3.3 Diskriminace

Romové se v naší společnosti velmi často potýkají s diskriminací, přesněji s negativní diskriminací, jež lze definovat jakožto „*jednání, při kterém dochází ke znevýhodnění osoby nebo skupin osob vůči jiným osobám či skupinám z důvodu jejich odlišnosti*“ (Kopecká, 2015 s. 56). Společnost vnímá Romy jakožto celek vyznačující se negativními jevy, jejichž příčinami se majorita nemá zájem zabývat (Knejp, 2009), přičemž si bohužel neuvědomuje, že diskriminací se problémy romské minority zvětšují a mohou zapříčinit větší výskyt sociálně patologických jevů ve společnosti (Moulisová in Šišková, 2001).

S diskriminací se setkávají již samotné romské děti a mládež, což může značně poznamenat jejich budoucnost, neboť kvůli diskriminaci u nich mohou nastat pocity méněcennosti, odcizení, neschopnosti apod., jež mohou být stěžejní při práci s touto cílovou skupinou, kdy klienti nemají tendenci spolupracovat, jelikož v tom nevidí smysl.

Následně nastíním některé důvody diskriminace Romů ze strany majoritní společnosti a poté se budu věnovat samotným podobám diskriminace, se kterými se může tato cílová skupina potýkat a na které je potřeba ji upozornit právě i skrze práci sociálních pracovníků.

Diskriminace Romů majoritní společností má spojitost především s jejich nezaměstnaností, větší podporou ze strany státu, kriminalitou, odlišným způsobem jejich života apod. (Moulisová in Šišková, 2001). Co se týče vlastností Romů, jako nejvíce problémové shledává majorita jejich hlučnost, vulgaritu, vypočítavost, nečestnost, nespolehlivost, nesamostatnost, netrpělivost, egoismus, nevzdělanost, špatnou pracovní morálku, sklony ke kriminalitě, volné sexualitě, prostituci, agresivitu a jiné (Ševčíková in Bakalář, 2004). Agresivitu můžeme pokládat za jednu z nejproblematičtějších romských charakteristik, neboť představuje jisté ohrožení pro okolní společnost a je nutné podotknout, že „*protikladnou reakcí na emoci strachu je agrese. Agrese je formou jednání, která směřuje k oslabení, poškození, nebo i zničení příčiny strachu*“ (Pekárek, 1997, s. 17). Z toho vyplývá, že pokud se při práci s touto cílovou skupinou zaměříme na zmírnění či odstranění jejich strachu, zmírníme tím i potenciální ohrožení společnosti.

Kvůli těmto připisovaným vlastnostem, jež majorita zevšeobecňuje, mají následně Romové mimo jiné značně omezenou cestu, vedoucí k legální výdělečné činnosti (Knejp, 2009) a proto je důležité, aby se sociální pracovníci při práci s romskými dětmi a mládeží zaměřili právě na tyto společensky nepřijatelné charakteristiky Romů, s cílem jejich zmírnění či odstranění, čímž přispějí nejenom k podpoře jejich vlastní budoucnosti, ale i lepšímu společenskému soužití mezi Romy a majoritní společností.

Podle Moulisové se lze v naší společnosti běžně setkat s mnohými formami diskriminace. První formu diskriminace je klasický rasismus pro který je příznačná biologická podřadnost, mající odůvodnění v neuznávaných vlastnostech či charakteristikách příslušníků určité rasy vyšší rasou. Další formu diskriminace je metakomunikační odmítání, kdy Romové při komunikaci s majoritou vnímají skrze tón hlasu, mimiku, gestikulaci, postoj těla aj. odmítající postoj. Tento nepřátelský postoj nemusí být projevován pouze skrytě, ale i přímo, kdy má podobu rasistického verbálního či dokonce násilného projevu. Takzvaný institucionální rasismus představuje také formu diskriminace, kdy veřejné instituce záměrně odmítají příslušníky menšin tím, že vytvářejí různé, pro Romy nepřekonatelné, překážky. Jako příklad lze uvést firmu, jenž si pro docílení nemožnosti zaměstnat Romy nastaví jakožto překážku požadavek na vysokou míru vzdělanosti. Institucionální rasismus v souvislosti s tímto příkladem následně přispívá k vysoké míře nezaměstnanosti Romů, při čemž se však nezohledňuje tato forma diskriminace ze strany společnosti (Moulisová in Šišková, 2001).

3.4 Neschopnost pomýšlení na budoucnost

Mezi typickou vlastností romské menšiny lze zařadit i jejich neschopnost plánovat, přemýšlet či si dělat rezervy do budoucnosti, neboť „*stále je jenom dnes. Na budoucnost se nemyslí, protože vzbuzuje úzkost*“ (Pekárek, 1997, s. 14).

Pro Romy je významnější přítomnost či minulost jelikož v ní shledávají jistotu (Sekyt in Šišková, ed., 2001). Jejich vazba na přítomnost je však tak pevná, že následně přináší neblahé následky v podobě vznikajících sociálně patologických jevů (Kaleja, 2009). Jako jeden z možných případů lze uvést výše popisovanou nedostatečnou vzdělanost romských dětí a mládeže, jež následně přináší následky v podobě nezaměstnanosti, se kterou se poté pojí i chudoba, kriminalita, diskriminace či samotné sociální vyloučení.

Romské přísloví, ve kterém lze shledat postoj, vyjadřující velmi malou hodnotu připisovanou budoucnosti, jenž je charakteristický především pro starší Romy zní: „*Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit*“ (Sekyt in Šišková, ed., 2001, s. 122). Uvedeným postojem se řídí skutečně nemálo Romů, neboť je velmi obvyklé, že například při získání financí si dopřávají značný blahobyt, a kvůli nedostatečnému pomýšlení na dny ostatní, poté velmi strádají, což se následně snaží řešit společensky nepřijatelnými cestami.

Mnozí rodiče romských dětí a mládeže samotní nepocítují důležitost pomýšlení na budoucnost, proto ji svým dětem ani nepředávají a proto si myslím, že je vhodné se v rámci sociální práce zaměřt především na romské děti a mládež, kterým lze skrze sociální práci nastínit, jak moc je důležité, aby již v jejich současnosti přemýšleli o tom, čeho chtějí jednou dosáhnout či jak vidí svou budoucnost, ke které si musí již nyní začít hledat cestu. S hledáním této cesty jim mohou být nápomocní právě i sociální pracovníci a to pomocí motivace.

Motivace klienta může být realizována například pomocí podněcování klienta k přemýšlení o své budoucnosti, kdy se sociální pracovník snaží klientovi nastínit „*dva pravděpodobné scénáře budoucnosti a nechává ho si je v představách prožít*“ (Kappl, 2014, s. 24), přičemž následně by měl sám klient vyhodnotit, jaký scénář pokládá ve své budoucnosti za žádoucí a s pomocí jakých kroků by se ho dalo dosáhnout (Kappl, 2014).

Shrnutí kapitoly Přehled problémových oblastí romských dětí a mládeže vedoucích k sociálnímu vyloučení

V kapitole přehled problémových oblastí romských dětí a mládeže vedoucích k sociálnímu vyloučení jsem se snažila nastínit některé oblasti, na které je nutné se při práci s romských dětí a mládeže zaměřit, neboť mohou zapříčinit u těchto klientů neblahé jevy v jejich budoucnosti, jež mohou vést až k sociálnímu vyloučení. Je nutné si uvědomit, že tyto problémové oblasti mají značnou spojitost s romskou historií, kulturou a způsobem života, a proto je nutné je, při snaze o zlepšení či řešení těchto problémů, zohledňovat. Pokud si jich nebudou sociální pracovníci při své činnosti vědomi, mohou u nich vyvstanout pocity bezradnosti či nesmyslnosti práce s touto cílovou skupinou, neboť jak uvádí Kantor práce s romskými dětmi je velmi náročná, přičemž tuto náročnost lze poznat pouze na základě získané praxe (Kantor in Bakalář, 2004).

První podkapitola věnuje pozornost nevzdělanosti romských dětí a mládeže, která je velmi ovlivněna mnohými neblahými faktory, jež jsem se snažila v této podkapitole vyzdvihnout a to z důvodu, jelikož je potřebné se na ně při práci s touto cílovou skupinou zaměřit, aby bylo možné zamezit u těchto klientů budoucnosti závislé na finanční pomoci od státu z důvodů nedostatečného vzdělání a s ním spojené nezaměstnanosti. Dalším důvodem uvedení této kapitoly je zamezení dojmu, nejenom u sociálních pracovníků, že romské děti a mládež nemají zájem o vzdělání kvůli svým rozmarům, ale že je jejich postoj ke vzdělání ovlivněn právě zmíněnými faktory.

Následující kapitola pojednává o delikvenci romských dětí a mládeže, jež je u této cílové skupiny podstatně zvýšena z mnohých, výše nastíněných důvodů. V textu je také věnována pozornost znakům romské delikvence, na které se mohou při své činnosti, skrze výchovné, vzdělávací a preventivní aktivity, zaměřit sociální pracovníci, s cílem jejího nejvyššího možného zamezení.

V podkapitole s názvem diskriminace jsou uvedené možné příčiny negativní diskriminace, se kterými se mohou romské děti a mládež setkávat ze strany majoritní společnosti. Na tyto příčiny lze romské děti a mládež v rámci činností sociální práce upozornit, čímž se může jejich diskriminace jednou zmírnit. V textu jsou uvedené také nejčastější diskriminační projevy, se kterými se mohou romské děti a mládež setkávat, jelikož je potřebné, aby o těchto projevech měli sociální pracovníci povědomí, neboť mohou mít spojitost s nedostatečnou tendencí těchto klientů spolupracovat se sociálními pracovníky. Tato tendence může mít odůvodnění právě

v pocitu nesmyslnosti činnosti či úsilí z důvodu jejich možné diskriminace okolní společností.

Poslení podkapitola pojednává o neschopnosti pomyšlení na budoucnost, jakožto o problémové oblasti Romů a jejich dětí, jež může přinášet neblahé následky v životě těchto klientů. Ačkoliv nemají mnozí rodiče romských dětí již od dob kočování tendenci pomýšlet na svou budoucnost, je možné tuto tendenci začít rozvíjet alespoň u romských dětí a mládeže a to prostřednictvím sociálního pracovníka a jeho motivace.

4 Sociální práce s romskými dětmi a mládeží

V úvodu této kapitoly je představena sociální práce její poslání a následně je věnována pozornost činnostem sociální práce v rámci služeb sociální prevence, jež pracují s romskými dětmi a mládeží.

Pro vymezení sociální práce existuje mnoho definic, jednou z nich je: „*společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti* (Matoušek a kol., 2001, s. 10). Další z definic sociální práce zní: „*sociální práce je součástí systémů sociální ochrany osob. Předmětem sociální práce je podpora zvládání obtížných životních situací klientů zprostředkováním změny vzájemných problémových interakcí mezi klienty a subjekty v jejich sociálním prostředí působením na klienty, působením na subjekty v jejich sociálním prostředí a působením na průběh interakce mezi nimi*“ (Zásady a obsah věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a samosprávné profesní organizaci, 2013 in Janebová, 2014 s. 16-17).

Cílem sociální práce je „sociální kontrola, podpora změny (individua, sociálních vztahů, sociálního prostředí) a sociální zachování (social maintenance, tj. pomoc při zachování akceptovatelného způsobu života těch, kteří toho nejsou schopni vlastními silami (Webb a Wistow in Matoušek a kol., 2001, s. 184). Podle Jordana považuje většina sociálních pracovníků za cíl své práce pomoc klientům, přičemž sociální politika za něj spatřuje „*sociální kontrolu a řešení či prevenci sociálních problémů*“ (Jordan in Matoušek a kol., 2001, s. 184). Sociální práce a její cíle jsou realizovány především prostřednictvím sociálních služeb (Matoušek a kol., 2001).

Pro prevenci sociálního vyloučení u dětí a mládeže se sociální práce uskutečňuje v rámci služeb sociální prevence. Služby sociální prevence jsou v zákoně 108/2006 Sb. § 53 definovány následovně: „*služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů*“ Služby sociální prevence zahrnují služby, jež lze shlédnout v Hlavě I díle 4 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, mezi nimiž najdeme i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež či sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

4.1 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládežnebo také nízkoprahové kluby (dále jen NZDM), reprezentují „*jedinou sociální službu, která je určená přímo dospívajícím*“ (Zemanová, Dolejš, 2015 s. 10). Podle zákona č. 108/2006 Sb. § 62 jsou určená dětem od 6 do 26 let, přičemž tato služba je určená sociálně ohroženým a rizikovým dětem a mládeži v rámci ambulantní či terénní formy (Pojmosloví NZDM in Zemanová, Dolejš, 2015). „*Posláním NZDM je provázet děti a mládež obdobím dospívání, poskytnout jim informace, nabízet jim odbornou pomoc a podporu v nepříznivých životních situacích, a předcházet tak jejich selhání a sociálnímu vyloučení*“ (Pojmosloví NZDM in Zemanová, Dolejš, 2015, s. 11). Mezi samotné cíle této sociální služby patří:

- *zlepšení kvality života dětí a mládeže pomocí předcházení či snížení sociálních a zdravotních rizik, které mají spojitost s jejich způsobem života*
- *podpora lepší orientace v jejich sociálním prostředí*
- *snaha řešení jejich nepříznivé sociální situace*

(zákon č. 108/2006 Sb. §62)

Prívlastek „nízkoprahová“, jenž tyto zařízení nesou, představuje „*maximální dostupnost, ve smyslu odstranění časových, prostorových, psychologických a finančních bariér*“ (Pojmosloví NZDM in Zemanová, Dolejš, 2015, s. 11), dále se vyznačuje tím, že se klientem stává ten, kdo byl nejdříve pouhým návštěvníkem či tím, že sám klient si určí, jaké služby, jež zařízení poskytuje, bude využívat (Klíma in Zemanová, Dolejš, 2015).

V NZDM představuje základní metodu práce tzv. kontaktní práce, což je odborná činnost, jejímž cílem je navázat osobní, dlouhodobý kontakt s klientem, který si posléze sám uvědomí, jak moc jsou pro něj setkání se sociálním pracovníkem prospěšná (Klíma, Jedlička in Zemanová, Dolejš, 2015). V praxi to vypadá tak, že děti a mládež docházejí trávit svůj volný čas do NZDM, kde úkolem sociálního pracovníka je navázat s těmito klienty přátelský a důvěrný vztah, jenž Celá (2013) označuje jakožto „*profesionální kamarádství*“, který má za cíl podnítit klienty k tomu, aby se sociálnímu pracovníkovi svěřovali se svými problémy, které se následovně snaží řešit (Celá in Truhlářová (ed.), Levická (ed.), 2013), přičemž mnohé z těchto problémů mají spojitost s jejich sociálně deviantním chováním, jako je záškoláctví, delikvence, nezaměstnanost mladistvých apod. (Klíma in Zemanová, Dolejš, 2015). Problémové oblasti klientů řeší sociální pracovník s pomocí vyhláškou vymezených činností, jež lze shlédnout níže. Navázání vztahu s klientem, nebo také připojení se ke klientovi, je poté velmi nápomocné v

dalším úkolu sociálního pracovníka, kterým je motivace klienta, jelikož klient lépe „akceptuje jeho slova, názory a opatrně formulované návrhy, neboť mu důvěřuje“ (Kappl, 2014, s. 24).

Přehled činností sociálního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

Mezi základní činnosti NZDM podle vyhlášky 505/2006 Sb. § 27 patří:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:

- 1. zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity,*
- 2. pracovní výchovná činnost s dětmi,*
- 3. nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností,*
- 4. zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání,*

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:

aktivity umožňující lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí,

c) sociálně terapeutické činnosti:

socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob,

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

- 1. pomoc při vyřizování běžných záležitostí,*
- 2. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob.*

(Vyhláška 505/2006 Sb. § 27)

4.2 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále jen SASPRD) jsou podle zákona č. 108/2006 Sb. § 65 určeny rodinám s dětmi, u kterých lze shledat ohrožení vývoje dítěte z důvodů dlouhodobé krizové sociální situace. Tuto krizovou situaci nejsou rodiče schopni řešit sami, čímž lze předpokládat vznik dalších možných ohrožení vývoje jedince. Posláním SASPRD je navázat spolupráci s rodinou a dětmi v rámci ambulantní či terénní formy a začít tak předcházet či řešit sociální vyloučení. Mezi cíletéto sociální služby patří:

- nabídnout klientům aktivity, díky kterým získají nové schopnosti a dovednosti, jež následovně využijí pro předcházení, rozpoznání či řešení jejich nepříznivé sociální situace
- prohlubování rodičovských kompetencí
- informování o sociálně negativních jevech
- zvyšování úspěchů klientů ve společnosti.
- předat klientům informace o dalších programech či službách, jež jsou určené pro rodiny s dětmi.

(Salinger, 2015)

Přívlastek „aktivizační“ u této služby představuje aktivizaci rodiny tak, aby byla sama schopna aktivně zvládat své problémy a zajistit svým dětem takové prostředí, jež je nutné pro jejich vývoj (Člověk v tísní, 2015).

V rámci SASPRD se lze setkat s pojmem „sanace rodiny“, což je „*soubor opatření sociálně-právní ochrany dětí, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen*“ (Bechyňová in Bittner, 2009, s. 4). Za základní princip této metody považuje Bechyňová (2008) „*podporu dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině*“ (Bechyňová in Bittner, 2009, s. 4). K sanaci rodiny lze přistoupit, mimo jiné, pokud „*ohrožené dítě nadále zůstává v rodině, kde je jeho zdravotní, psychický a sociální vývoj ohrožen a pokud i přes neustálou sociální práci s rodinou není zjevné zlepšení nebo se stav dítěte zhoršil*“, nebo také „*pokud budoucí rodiče byli během svého dětství zanedbáváni nebo ohroženi, tím hrozí riziko, že se nebudou umět o dítě dobře postarat*“ (Bechyňová, Konvičková in Kastnerová, 2012, s. 35). Subjektem podpory je vždy rodina jakožto celek (Bittner, 2009), přičemž tato podpora se poskytuje do té doby, než „*se podaří předejít, zmírnit nebo zcela eliminovat příčiny ohrožení dítěte v rodině a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku*“ (Bechyňová in Bittner, 2009, s. 4).

K naplnění poslání a cílů SASPRD vykonává sociální pracovník činnosti, jež jsou velmi podobné činnostem nízkoprahového zařízení, avšak u sociálně aktivizačních služeb najdeme v rámci výchovných vzdělávacích a aktivizačních činností, kromě zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání dětí, také poskytnutí podpory, či pracovně výchovnou činnost dospělých v rámci terénní služby. Úplnou odlišnost najdeme u naplňování zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Přehled činností sociálního pracovníka v sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi

Vyhláška 505/2006 Sb. § 30 vymezuje základní činnosti SASPRD následovně:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:

- 1. pracovně výchovná činnost s dětmi,*
- 2. pracovně výchovná činnost s dospělými, například podpora a nácvik rodičovského chování včetně vedení hospodaření a udržování domácnosti, podpora a nácvik sociálních kompetencí v jednání na úřadech, školách, školských zařízeních; přitom alespoň 70 % těchto činností je zajišťováno formou terénní služby,*
- 3. nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností dítěte,*
- 4. zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro přiměřené vzdělávání dětí,*
- 5. zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity,*

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:

doprovázení dětí do školy, školského zařízení, k lékaři, na zájmové aktivity a doprovázení zpět,

c) sociálně terapeutické činnosti:

socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob,

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

- 1. pomoc při vyřizování běžných záležitostí,*
- 2. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob.*

(Vyhláška 505/2006 Sb. § 30)

Shrnutí kapitoly Sociální práce s romskými dětmi a mládeží

Tato kapitola představila sociální práci a její cíle a následně byla věnována pozornost sociální práci s romskými dětmi a mládeží v rámci dvou služeb sociální prevence, v rámci kterých je uveden přehled základních činností, které vykonávají sociální pracovníci a pracovníce. Tyto činnosti se sociální pracovníci snaží naplňovat či doplnit zkrze další činnosti, které se budou věnovat v empirické části této práce, kde se zaměřím na činnosti, kterými lze podpořit zamezení sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže.

Při výkonu své práce je však potřebné, aby si sociální pracovník uvědomil, že v některých případech nestačí „pouze“ jeho činnosti ale je nutné, aby byla situace klienta řešena ve spolupráci s jinými odborníky (Janebová, 2014), přičemž nespolečná práce může vést až k velmi fatálním chybám (Musil in Janebová, 2004).

5 Empirická část

5.1 Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu

Hlavním výzkumným cílem je zjistit, jaké činnosti sociální práce mají vliv na budoucnost romských dětí a mládeže v Hradci Králové. Pro naplnění hlavního výzkumného cíle jsem si stanovila dvě výzkumné otázky:

- **VO 1:** Zjistit, jaké činnosti sociální práce, podporují zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže?
- **VO 2:** Zjistit, jaké činnosti sociální práce jsou efektivní pro zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže?

Tyto výzkumné otázky jsem následně transformovala do dvanácti tazatelských otázek viz tabulka 1.

Tabulka 1 Transformace výzkumných otázek do tazatelských otázek

Hlavní cíl	Výzkumné otázky	Indikátory	Tazatelské otázky
Zjistit, jaké činnosti sociální práce mají vliv na budoucnost romských dětí a mládeže v Hradci Králové	VO 1: Zjistit, jaké činnosti sociální práce, podporují zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže?	Podporující činnosti sociální práce	TO 1: Jakými činnostmi se snažíte zabránit tomu, aby u romských dětí a mládeže nedocházelo v jejich budoucnosti k nezaměstnanosti?
			TO 2: Čím se snažíte docílit toho, aby se romské děti a mládež vyhýbaly delikventnímu chování?
			TO 3: Jakou činností Vaší práce se snažíte zmírnit negativní diskriminaci, se kterou se romské děti a mládež setkávají ze strany majoritní společnosti?

			<p>TO 4: Jaká činnost Vaší práce se snaží působit na podporu zdraví romských dětí a mládeže?</p>
	<p>VO 2: Zjistit, jaké činnosti sociální práce jsou efektivní pro zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže.</p>	<p>Efektivní činnosti sociální práce s romskými dětmi a mládeží</p>	<p>TO 5: Jaká činnost Vaší práce napomáhá k tomu, aby si romské děti a mládež uvědomily, že je důležité myslet na svou budoucnost?</p>
			<p>TO 6: Jaká činnost Vaší práce je nejvíce efektivní pro zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti romských dětí a mládeže?</p>
			<p>TO 7: Jaká činnost Vaší práce je nejvíce prospěšná pro zamezení delikventního chování u romských dětí a mládeže v jejich budoucnosti?</p>
			<p>TO 8: Jakou činnost považujete za nejvíce účelnou pro zmírnění diskriminace, se kterou se romské děti a mládež setkávají ze strany majoritní společnosti?</p>
			<p>TO 9: Jaká činnost je dle Vašeho názoru nejvíce efektivní pro podporu zdraví romských dětí a mládeže?</p>
			<p>TO 10: Co je nejvíce účelné proto, aby si romské děti a mládež uvědomily důležitost myslet na svou budoucnost?</p>
			<p>TO 11: Jakou činnost Vaší práce považujete za nejvíce prospěšnou při práci s romskými dětmi a mládeží s důrazem na zamezení sociálního vyloučení?</p>
			<p>TO 12: Lze u klientů sledovat v průběhu Vaší spolupráce nějaké indikátory, díky kterým lze vidět úspěšnost Vašich činností?</p>

5.2 Zdůvodnění výzkumné strategie a konkrétního postupu

Pro své empirické šetření jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii – polostrukturované dotazování (interview). Tato výzkumná strategie se týká života lidí, chování, příběhů, vzájemných vztahů či výzkumem chodu organizací a společenských hnutí (Kutnohorská, 2009). Cílem této strategie je porozumění zkoumanému sociálnímu jevu (Reichel, 2009) a také interpretace sociální reality (Disman in Reichel, 2009). Kvalitativní výzkum se zabývá odhalením podstat, jež jsou založené na něčích zkušenostech s danými jevy (Strauss, Corbin, 1999). Zdroje těchto jevů poskytují informace, podle kterých je následně možné vytvořit přesnou představu o výzkumném sociálním jevu (Nový, Surynek, 2006). U kvalitativního výzkumu tyto zdroje, tedy dotazované osoby, označujeme jako informanty či informátory (Reichel, 2009).

Jedním z důvodů zvolení kvalitativního výzkumu bylo, že jsem se chtěla při výzkumu zaměřit na osobní názory, zkušenosti či postoje dotazovaných informantů. Při dotazování jsem se také chtěla zaměřit na pozorování reakcí, mimiky a gest informantů, přičemž součástí kvalitativního výzkumu může být právě také pozorování, jehož postřehy se mohou, při dostatečném počtu pozorovaných situací, při analýze dat také zapracovat. Dále mě velmi oslovilo také to, že polostrukturovaný rozhovor je založen na předem připravených tazatelských otázkách, které mají rozhovor směřovat žádoucím směrem výzkumníka. Pořadí těchto otázek není striktně dané, a proto lze v průběhu rozhovoru otázky částečně modifikovat či doplňovat (Reichel, 2009). Jelikož jsem věděla, že budu dělat rozhovory se sociálními pracovníky pracujícími s romskými dětmi a mládeží v Hradci Králové, kterých zde nebude dostatečný počet pro kvantitativní výzkum, byl i toto jeden z důvodů zvolení této výzkumné strategie.

5.3 Popis výzkumného vzorku a jeho charakteristika

Mým výzkumným vzorkem se stali sociální pracovníci pracující s romskými dětmi a mládeží v Hradci Králové, přičemž jejich výběr byl záměrný. V tabulce 2 lze vidět souhrn charakterik (pohlaví, pracovní pozice, délka praxe) mých informantů, díky nimž si lze v rámci analýzy odůvodnit různé postoje, názory či zkušenosti, které mohou vycházet právě z těchto uvedených údajů.

Tabulka 2 Přehled informantů/informantek

Informant	Pohlaví	Pracovní pozice	Délka praxe
Informant 1	Žena	Sociální pracovníce	3 roky
Informant 2	Žena	Sociální pracovníce	1 rok
Informant 3	Žena	Sociální pracovníce	4 měsíce
Informant 4	Žena	Sociální pracovníce	2, 5 roku
Informant 5	Žena	Sociální pracovníce	7,5 roku
Informant 6	Žena	Sociální pracovníce	2,5 roku
Informant 7	Žena	Sociální pracovníce	2 roky

5.4 Průběh sběru dat

Se sběrem dat jsem začala v lednu 2016a následně jsem pokračovala až do února. O poskytnutí rozhovoru jsem požádala skrze e-mail celkem 5 sociálních služeb z Hradce Králové, přičemž z toho mi poskytlo rozhovor 7 sociálních pracovníků ze 4 různých služeb. V rámci oslovení, které jsem uskutečnila skrze e-mail, jsem také mou bakalářskou práci představila v podobě sdělení tématu a vysvětlení mého hlavního cíle a dílčích cílů. Součástí tohoto e-mailu byla i žádost o nahrávání rozhovoru, jenž bude anonymní a má posloužit pouze pro přepis, jenž je nutný k pozdější analýze dat. Pro podnícení ke spolupráci jsem do přílohy e-mailu přiložila tabulku stazatelskými otázkami, která měla posloužit k zamezení obav z interview a také pro přibližný odhad časové náročnosti. Díky této cestě se mi podařilo získat dostatečný počet informantů.

Při dotazování, které jsem se souhlasem informantů nahrávala na diktafon mobilního telefonu, jsem zvolila otevřené otázky, jež je možné shlédnout v tabulce č. 1. U některých informantů se mi stávalo, že měli tendenci mi odpovídat příliš obecně a proto bylo potřebné se jich doptávat, abych získala co nejlepší možné informace. Běžným jevem v rámci dotazování také bylo, že mi informanti v rámci jedné tazatelské otázky odpověděli i na otázku, na kterou jsem se jich chtěla zeptat následovně. V závěru mého výzkumného rozhovoru jsem se vždy informantů doptala na funkci kterou zastávají a na počet let jejich praxe.

5.5 Strategie pro analýzu dat

Po uskutečnění všech potřebných interview pro svůj výzkum, jsem následně všechny nahrané rozhovory doslovně přepsala do písemné formy. Kvalitativní výzkum využívá induktivní logiku, což znamená, že se snažíme v získaných datech hledat pravidelnosti, ze

kterých následně formulujeme nové teorie či hypotézy (Gulová, 2011), a proto jsem postupně procházela jednotlivé odpovědi tazatelských otázek a začala jsem s kódováním. „*Proces kódování je de facto procesem identifikace a systematického označování významových celků dle vytvořených kritérií*“ (Miovský, 2006, s. 220). Díky přiřazeným kódům bylo možné následně identifikovat kategorie, jež byly popsány a doplněny citacemi informantek. Po analýze každé tazatelské otázky jsem uvedla shrnutí. Nakonec jsem veškerá svá výzkumná zjištění shrnula a vyhodnotila naplnění hlavního cíle bakalářské práce.

5.6 Rizika výzkumu

Asi největší kritikou největším úskalím kvalitativního výzkumu je, že získané výsledky jsou velmi podrobné a nemusí jít zobecnit na celou populaci (Hendl, 2005). Za další nevýhody lze považovat také velká náročnost pro samotného výzkumníka, který v průběhu rozhovoru reaguje na odpovědi informátorů a také jim klade doplňující otázky, aby tím získal co nejlepší možné informace, přičemž informanty zároveň pozoruje. Náročný je také samotný doslovný přepis rozhovorů, jejich následoné zpracování a zanalyzování jednotlivých tazatelských otázek, s čímž je spojená i časová náročnost. Výsledky kvalitativního výzkumu mohou být ovlivněny osobními preferencemi samotného výzkumníka (Hendl, 2005), který může ovlivnit jak průběh rozhovoru tak i samotné výsledky.

6 Analýza a interpretace dat

6.1 VO 1: Zjistit, jaké činnosti sociální práce podporují zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže?

K naplnění této výzkumné otázky jsem zvolila TO 1 – TO 5, jejichž výsledky jsou následně jednotlivě interpretovány.

TO 1 Jakými činnostmi se snažíte zabránit tomu, aby u romských dětí a mládeže nedocházelo v jejich budoucnosti k nezaměstnanosti?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, jakými konkrétními činnostmi se snaží sociální pracovníci při své práci podpořit budoucnost romských dětí a mládeže, aby u nich co nejméně hrozila nezaměstnanost, jež představuje rizikový faktor vedoucí sociálnímu vyloučení.

Ze získaných rozhovorů jsem identifikovala následující kategorie:

- **příprava do školy**
- **podpora a rozvoj schopností a dovedností klientů a jejich uplatnění**
- **motivace**

Příprava do školy

Téměř všichni informanti mi na tuto otázku odpověděli, že pro zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti romských dětí a mládeže je velmi důležitá příprava klientů do školy. Škola „*je důvodem, aby měly nějaké dobré zaměstnání a aby mohly dál ze základky pokračovat na střední školu nebo na nějaké učňovké obory*“ (I3).

Příprava dětí do školy představuje pro některé sociální pracovníky také snahu udržet své klienty na běžné základní škole, neboť za velmi neprospěšné shledávají školy speciální. „*Někteří naši klienti chodí do speciální školy i když si myslím, že by mohli chodit do normální školy hhm.. a tím oni vlastně potlačují třeba i ty svoje schopnosti*“ (I7).

Příprava je realizována hromadně nebo individuálně a to v rámci prostorů centra nebo v rámci terénní služby. V prostorách centra jsou klientům zajištěny vhodné podmínky pro vzdělávání. „*Klientům je zde zajištěn prostor a potřebný klid na domácí přípravu, ale také jim tu jsou k dispozici sociální pracovníci, kteří jim s přípravou pomáhají a pokud je potřeba, tak je i*

doučuj“(I6). V rámci terénní služby sociální pracovníci dojíždějí přímo do rodin, kde svým klientům individuálně pomáhají s přípravou dle jejich potřeby.

Podpora a rozvoj schopností a dovedností klientů a jejich uplatnění

Druhou nejčastější odpovědí mých informantů byly činnosti týkající se podpory schopností a dovedností klientů a jejich následovné uplatnění. Tato podpora je realizována skrze různé aktivity, jež v centru probíhají, přičemž jeden z účelů je, aby si klienti *„uvědomili, že mají nějaké schopnosti a že na těch schopnostech mohou stavět a mohou do budoucna si vlastně vytvořit lepší život pro sebe*“(I1). Pro podporu uplatnění schopností a dovedností klientů se sociální pracovníci zabývají nácvikem psaní životopisů, pracovních pohovorů či vyhledáváním brigád a práce na internetu. *„máme připravený různý prožitkový hry, kdy se snažíme přes různý hraní rolí třeba zkoušet hhm nějaký odpovídání na inzerát, nebo hhm jak se tomu říká.. výběrový řízení si zkusíme a takovýdlec si zkusíme..spíš jako hodně přes ten prožitek*“(I5). Za velmi důležitou oblast pro lepší budoucí uplatnění klientů na trhu práce považují informanti také podporu a zvyšování sebevědomí, které mají klienti na nízké úrovni.

Motivace

Dle jedné informantky představuje velmi důležitou činnost motivace klientů. *„Snažíme se je podporovat hhm vlastně ukazovat i příklady u těch lidí.. takovou prezentaci těch romských lidí, kteří hhm.., že jedna je třeba ministriní nebo nějakou mluvčí, tak aby viděli že i ti romští lidé pracují a aby měli nějakou tu motivaci*“(I4). Dle jejích slov klienti nenacházejí podporu a motivaci u své rodiny, která by byla nejučinnější a proto se o ní snaží samotní sociální pracovníci.

Shrnutí TO1

Nejvíce mých informantů uvedlo, že pro zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti jejich klientů jsou nejvíce důležité činnosti, týkající se přípravy do školy, neboť dobré vzdělání dle nich představuje následující dobré pracovní uplatnění. Tato příprava se zaměřuje především na pomoc s domácími úkoly, doučování a snahu o zamezení přemísťování klientů na speciální školy.

Podpora a rozvoj schopností a dovedností klientů a jejich uplatnění představuje další významné činnosti, na kterých se tři z mých informantů shodli. Realizace těchto činností probíhá v rámci různých aktivit, diskuzí, praktických nácviků apod.

Překvapilo mě, že pouze jedna z mých informantek zmínila motivaci jakožto činnost, jež může také velmi pozitivně působit pro zamezení nezaměstnanosti, a je klientům předávána skrze příklady úspěšných Romů.

TO 2 Čím se snažíte docílit toho, aby se romské děti a mládež vyhýbaly delikventnímu chování?

Tato otázka měla u sociálních pracovníků vyvolat přemýšlení o tom, jakými činnostmi své práce se dá zabránit delikventnímu chování v budoucnosti jejich klientů, které je dle Howartha a kol. (1999) jedním z indikátorů, jež mohou směřovat k sociálnímu vyloučení (Howarth a kol. in Navrátil, 2003). Dle získaných odpovědí jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Zábavné preventivní aktivity a přednášky**
- **Dodržování pravidel v centru**
- **Práce s emocemi klienta**
- **Navázání „kamarádského“ vztahu se sociálním pracovníkem**

Zábavné preventivní aktivity a přednášky

Zábavné aktivity a přednášky představují pro nejvíce mých informantů činnosti, kterými se snaží působit zamezení delikventního chování. „*Ty aktivity se snažíme dělat tak, aby je to bavilo, aby sem rádi chodili, aby to nebylo jakože jsou ve škole hmm.. chceme, aby to pro ně bylo nějakým způsobem zajímavý a radši byli tady, než aby se potulovali někde venku. Seznamujeme je s tím, že co udělaj, porušej nějaký zákon, tak jaká sankce za to následuje*“ (I3). Jeden z mých informantů zmínil, že se dětem snaží zprostředkovat aktivní a smysluplné trávení volného času. Téma delikventního chování je v rámci preventivních aktivit, dle jedné sociální pracovnice, jednou z nejdůležitějších oblastí, které je nutné věnovat při práci s klienty značnou pozornost.

Dodržování pravidel v centru

Jako činnosti podporující zamezení delikventního chování lze také považovat dodržování zavedených pravidel v rámci služby, které se snaží usměrnit nevhodné chování klientů v centru. Tyto pravidla mají za úkol vyvolat u klientů uvědomění správného chování, které je důležité dodržovat i mimo centrum. „*V rámci klubových aktivit jsou opravdu pravidla, který ty děti musí*

dodržovat a když je nedodržují, tak dostanou hhm varování, když neuposlechnou a když se jedná o něco mírného, kdyby se stalo něco vážného, tak třeba napadly pracovníka nebo napadly jiný děti, tak musí odejít z klubu ihned jo..ale jinak tam je prostě jako nějaký mezistupeň kdy to je takový upozornění „hele porušuješ pravidla, hlídej si to nebo to bude mít dopad“ a když nadále porušuje, musí odejít“ (I5). Díky těmto nastaveným pravidlům si klienti mohou uvědomovat nevhodné chování sebe samých, ale i ostatních klientů.

Práce s emocemi klienta

Práce s emocemi klientů lze dle mých informantek také zahrnout do činností, které se podílejí na zmírnění delikventního chování. Jak již bylo uvedeno v teoretické části práce, tak například dle Pekárka (1997) je protikladnou reakcí na emoci strachu agrese a agrese může následně vyvolat neblahé delikventní jednání (Pekárek, 1997). *„My se společně s dětmi učíme pracovat s emocemi, aby vlastně chápaly své prožívání“ (I1). Pracovníci se snaží klientům nabídnout prostor, ve kterém mohou klienti vyjádřit své pocity, zážitky či potřeby. „Za hodně prospěšné považují hhm., že zde klientům dáváme možnost projevit se a.. hhm vlastně díky tý atmosféře, která je tu více klidnější než třeba u nich doma hhm.. tak tady mohou klienti více přemýšlet o tom svém chování právě v rámci různých aktivit“ (I6). Pro práci s emocemi klientů je dle jedné z mých informantek velmi prospěšná artefietika, které se mohou jejich klienti pravidelně účastnit.*

Navázání „kamarádského“ vztahu se sociálním pracovníkem

Za další důležitou činnost, jež může být velmi přínosná, považují sociální pracovníci v navázání „kamarádského“ vztahu. Díky navázání tohoto vztahu klienti *„mají pocit, že můžou všechno říct a na základě toho my vlastně víme, co třeba dělají ve volném čase hhm.. dokážeme vlastně poznat jejich strategie..jako strategie chování, takže potom víme, jak třeba korigovat jejich chování“ (I1).*

Shrnutí TO 2

Pro zamezení delikventního chování v budoucnosti romských dětí a mládeže se snaží nejvíce z mých informantů podpořit skrze preventivní aktivity, jež se snaží dělat zábavnou formou, aby klienty co nejvíce přitahovaly a snížila se tak jejich tendence trávit čas nevhodným způsobem.

Za velmi prospěšnou činnost shledávají moji informanti také nastavování pravidel v rámci klubu, jejichž nedodržování pro klienty znamená trest v podobě nemožnosti účasti na dění v klubu, čímž si onen klient, ale i ostatní přihlíživší klienti uvědomí své nevhodné chování.

Jelikož delikventní chování může mít spojitost se zápornými emocemi, jež mohou u klientů vyvolat změnu v jejich chování a jednání, tak někteří moji informanti vyzdvihli jakožto důležitou činnost právě práci s emocemi klientů. V rámci klubu se pracovníci snaží o to, aby se klienti naučili své emoce chápat a ovládat je skrze různé aktivity či činnosti, mezi které lze zařadit například artefietiku.

Pro zamezení delikventního chování se dá také pracovat pomocí navázání „kamarádského“ vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, díky kterému mohou pracovníci zjistit, k jakému neblahému chování klienti inklinují a mohou se jím proto v rámci preventivních aktivit více zabírat.

TO 3 S pomocí kterých činností Vaší práce se snažíte zmírnit negativní diskriminaci, se kterou se romské děti a mládež setkávají ze strany majoritní společnosti?

Negativní diskriminace představuje jenom u romské menšiny problém, který se může značně podílet na sociálním vyloučení a proto jsem se rozhodla tuto otázku položit mým informantům, abych zjistila, jak se snaží proti diskriminaci, která může neblaze ovlivnit budoucnost jejich klientů bojovat. Odpovědi mých informantů byly velmi podobné a proto jsem identifikovala tyto dvě kategorie:

- **Multikulturní výchova v rámci preventivních aktivit**
- **Budování vztahu mezi Romy a majoritní společností**

Multikulturní výchova v rámci preventivních aktivit

Multikulturní výchova představuje další činnost, která může působit na zmírnění diskriminace Romů ze strany majoritní společnosti. „*V rámci těch preventivních aktivit se vlastně dětem snažíme vysvětlit rodily mezi jejich kulturou a kulturou majoritní společnosti hhm.. a snažíme se hhm... aby vlastně pochopily proč se třeba jejich chování nelíbí okolním lidem, a hhm.. říkáme jim vlastně i jak se mají teda chovat aby to bylo nějak jako společensky přijatelný*“ (I6). U těchto aktivit či diskusí „*jde o to, aby vlastně děti pochopily co diskriminace znamená, aby ji dokázaly rozpoznat a to se dá vlastně docílit tím, že se bavíme o věcech, které se ve*

společnosti běžně dějí, reflektujeme třeba nějaké zážitky ze školy, zážitky z ulice, z města apodobně, a tím, že vlastně ty děti jakoby pochopí co diskriminace je, nebo co se jim může v životě dít, tak i v tom bezpečném prostoru můžeme zkusit nějaký nácvik těch situací, hledáme nová řešení vlastně pokud možno poklidná“ (I1). Také jiná informantka zmínila „tam pracujeme hodně přes hhm třeba různý třeba řízený aktivity, kdy máme nějaký...modelovky hrajeme a podobně hhm se zaměřením na xenofobní chování“ (I5). Přes preventivní aktivity „se jim snažíme vysvětlit, že se to prostě děje a je důležitý o tom mluvit stejně jako když mluvíme třeba o šikaně“ (I2).

Budování vztahu mezi Romy a majoritní společností

Proti negativní diskriminaci lze dle nejvíce mých informantů bojovat skrze budování vztahu mezi Romy a majoritní společností. Budovat tento vztah lze například skrze různé společenské akce, které „*bud'to pořádáme třeba jakože naše zařízení, a nebo třeba se zapojíme jako zařízení do nějaký akce, kterou pořádá někdo jiný, takže klienti mají možnost se potkat s dalšíma lidma, který třeba běžně nepotkají nebo s většinouovou společností“ (I5). Je zajímavé, že tato informantka se zamýšlela nad potřebném seznámení romských klientů s majoritní společností, a naopak jiná informantka to vnímala z pohledu druhého, tedy z pohledu aby se majoritní veřejnost seznámila s Romy. „Plánujeme Den Romů hhm..., který se bude konat v Centrálu, bude to i pro širokou veřejnost, aby i ta se vlastně setkala s tou kulturou romskou a nejenom s tou kulturou, ale i těmi romskými lidmi“ (I3) a může poznat „že to není jenom to, co nám zprostředkují média, že nepracují atakdále, ale že jsou to normální lidé, který mají své rodiny, mají své problémy“ (I3).*

Pro zlepšení vztahů se také pracovníci snaží se svými klienty navštěvovat běžně dostupná místa ve městě, jako jsou například knihovna, dětská hřiště, parky apod., kde mají klienti možnost prezentovat své vhodné jednání a chování, což může napomoci ke zmírnění předsudků a následné diskriminaci ze strany majoritní společnosti.

Shrnutí TO 3

Multikulturní výchova, jež je realizována v rámci preventivních aktivit, představuje dle nejvíce mých informantů činnost, kterou lze klientům zprostředkovat informace o odlišnostech různých kultur, díky kterým si klienti mohou uvědomit důvody, proč je někteří lidé z majoritní společnosti diskriminují a tím pádem se následně mohou pokusit o nějakou změnu, která bude přijatelná jak pro ně samotné, tak i pro majoritní společnost.

Jako druhou činnost mi informanti uvedli snahu o budování vztahu mezi Romy a majoritní společností skrze různé společenské akce, kde se mohou tyto lidé navzájem více poznat a sblížit, čímž se mohou odstraňovat právě různé předsudky, jež mohou být jedním ze zdrojů diskriminace.

TO 4 Jaké činnosti Vaší práce se snaží působit na podporu zdraví romských dětí a mládeže?

Jelikož špatný zdravotní stav představuje jeden z rizikových faktorů vedoucích k sociálnímu vyloučení, zajímala jsem se v rámci mého výzkumu čím a zda se vůbec sociální pracovníci zabývají zdravotní stránkou svých klientů. S touto otázkou si, s mým překvapením, nevěděli někteří moji informanti rady, a proto jsem se jim snažila dovysvětlit, proč se na ní ptám, díky čemuž jsem následně mohla od informantů získat jejich odpovědi, ze kterých jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Přednášky zaměřené na zdraví**
- **Podpora hygieny**
- **Trávení volného času v přírodě**

Přednášky zaměřené na zdraví

Přednášky o zdraví se podle nejvíce mých informantů jeví jakožto jedna z činností, kterou se dá podporovat zdraví jejich klientů. Tyto přednášky realizují samotní pracovníci, dobrovolníci či dojednání odborníci, přičemž bývají zaměřené například na návykové látky „*měli jsme tady i pracovníka z Laxusu, který nám dal vlastně přednášku, takže se vlastně klienti mohli doptávat*“ (I4), nebo na sexuální výchovu, která bývá pro klienty velmi vyhledávaným tématem neboť „*průměrný věk je nějakých 15 let takže vlastně to je ten věk, kdy ty klienti tohle hodně řešej*“ (I4). Tyto přednášky jsou zaměřené především na pohlavní nemoci, na chráněný sex, kdy v rámci těchto přednášek „*navlíkáme třeba i kondomy na maketu i je poskytujeme, samozřejmě když jsou nad ten věk patnácti let*“ (I4), nebo na těhotenství, přičemž „*klientům říkáme, jak se třeba pozná, že je žena těhotná pak hhm.. pak že musí chodit pravidelně na gynekologii a třeba vlastně jim i říkáme, co může být pro ženu v těhotenství nebezpečné nebo škodlivé, jak pro ní tak i vlastně i pro to její dítě*“ (I6).

Další téma, které pracovníci zmínili v rámci realizace přednášek zameraných na podporu zdraví, se týká životního stylu, kdy jsou probíraná témata týkající se především zdravé stravy a dostatečného pohybu, se kterými mohou být spojené poruchy příjmu potravy či nadváha. *„Hodně se teď bavíme o zdravém životním stylu, o cvičení.. jak cvičit a co jíst, a taky hhm..nějaký i ty diety“* (I4).

Podpora hygieny

Někteří z mých informantů uvedli, že za velmi důležité považují, v rámci tématu týkajícího se zdraví, podporu hygieny klientů, jež probíhá v rámci skupinových preventivních aktivit či individuálních rozhovorů. Ta podpora představuje především zprostředkování informací o každodenní hygieně, o hygienických potřebách, kdy s klientama budeme *„poznávat různé hygienický pomůcky, budeme si vysvětlovat na co jsou, jak se s nima pracuje“* (I5), ale také informace o následcích špatné hygieny, kdy *„říkáme třeba i klientům hhm.. že pokud vlastně budou tu hygienu zanedbávat, že můžou být nemocný hhm.. že můžou třeba chytit žloutenku nebo nějakou vyrážku a tak“* (I6). Kromě těchto skupinových aktiv se v případě nutnosti otázky týkající zlepšení hygieny probírají i prostřednictvím individuálních rozhovorů s klienty či s jejich rodiči. Dle jedné informantky *„některé děti to vědí, jsou z té rodiny připravený, ale některý zase maj nějaký mezery“* (I3).

Trávení volného času v přírodě

Dvě mé informantky zmínily, že pro podporu zdraví jejich klientů se snaží realizovat různé aktivity venku v přírodě, neboť dle slov jedné z informantek klienti neznají pobyt na čerstvém vzduchu. *„Oni znají ulici, znají obchody, znají prostě ten jakoby né úplně zdravý životní styl“* (I1).

Shrnutí TO 4

Pro podporu zdraví romských dětí a mládeže moje informantky nejčastěji zmiňovaly různé přednášky a besedy konané v klubu, jež se týkají témat jako jsou návykové látky, sex a jeho rizika, zdravé stravování, dieta či poruchy příjmu potravy.

Druhou nejčastěji zmiňovanou činností byla podpora hygieny, jež je realizována skrze informování klientů o běžných hygienických zvyklostech a o dopadech jejich nedodržování či o hygienických pomůčkách, které někteří klienti neznají.

Na podporu zdraví romských dětí a mládeže se dle dvou mých informantek dá také pozitivně působit skrze trávení volného času v přírodě.

TO 5 Jaké činnosti Vaší práce napomáhají k tomu, aby si romské děti a mládež uvědomily, že je důležité myslet na svou budoucnost?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, jakými činnostmi, a zda vůbec, se sociální pracovníci snaží u svých klientů vyvolat uvědomění, že jejich součastností můžou ovlivnit svou budoucnost, kterou někteří klienti, jež o ní dokáží přemýšlet, nevidí, dle mých poznatků z praxe, příliš pozitivně. Z jednotlivých odpovědí jsem vyvodila následující kategorie:

- **Individuální rozhovor**
- **Skupinové diskuze zaměřené na podporu budoucnosti**
- **Motivace klientů skrze vzory**

Individuální rozhovor

Nejčastější činnost, která podporuje uvědomění romských dětí a mládeže myslet na svou budoucnost, představuje dle mých informantů individuální rozhovor. Pracovníci se v rámci rozhovorů snaží svým klientům naznačit, „že vlastně můžou hhm.. tu svojí budoucnost nějak změnit a že nemusí být vlastně v tom začarovaném kruhu rodiny, která třeba žije tak, jak oni do budoucna nemusí“ (I1). Hlavním tématem těchto rozhovorů je vzdělání, kdy se sociální pracovníci snaží u klientů vyvolat uvědomění důležitosti a přínosu vzdělání, což bývá velmi stěžejní, neboť „nedokážou si moc představit takovej ten výhled.. za tři roky dodělám školu a budu mít ten papír, oni by to nejradši měli hned teď“ (I4). A proto se v rámci těchto individuálních rozhovorů „hodně řeší to, aby neviděli takovej ten krátkodobej cíl“ (I5) a také se jim snaží sociální pracovníci naznačovat „takový to že žít tady a teď nemusí být vždycky úplně výhodný“ (I5).

Skupinové diskuze zaměřené na podporu budoucnosti

Realizace skupinových diskuzí zaměřených na budoucnost romských dětí a mládeže představuje další činnost, jež pomáhá těmto klientům přemýšlet o své budoucnosti. V rámci těchto diskuzí se pracovníci snaží zjistit, jaké mají klienti sny či čeho by chtěli jednou dosáhnout a následně společně i s ostatními klienty přemýšlí o tom, jaké musí mít znalosti, schopnosti a dovednosti, aby se jim jejich přání mohla jednou splnit. „Oni třeba řeknou jaké je jejich vysněné

povolání a my už na to navážeme co si myslíš, že proto musíš udělat...chceš bejt třeba hhm.. nevim zedník, tak musíš tu matiku umět aby sis to prostě vypočítal...prakticky jim ukážem, že ta škola je důležitá pro to budoucí povolání a pro ten život“ (I3). Tato činnost nebývá dle mých informantů kvždy jednoduchá, neboť někteří klienti bývají velmi skeptičtí a nevěří tomu, že by svých přínů mohli někdy dosáhnout.

Překvapilo mě, že jednu moji informantku, ačkoliv o tom přemýšlela, nenapadlo, jak by se dala podpořit budoucnost jejich klientů v rámci skupiny, což si odůvodňovala tím, že do jejich klubu chodí klienti velmi různých věkových kategorií.

Motivace klientů skrze vzory

Za velmi účelné pro podporu budoucnosti romských dětí a mládeže zmínily tři z mých informantek také vyhledávání vhodných vzorů, které mohou klienty motivovat. Za velmi důležitý vzor v oblasti budoucnosti je rodina, kde jedna informantka uvedla: *„tady je to hodně viditelný, že ve chvíli kdy on vidí, že rodiče chodí do práce, tak tam nebývá většinou problém, že jde v těch jejich šlápějích, ale ve chvíli kdy to dítě nevidí, že by rodič chodil do práce a přijde mu úplně normální že do práce nechodí, tak pak je to s tou motivací komplikovanější protože vlastně nemá tu podporu ani v tý rodině“ (I5).*

Lidé z romské komunity či mediálně známé osobnosti lze také zařadit mezi velmi motivující vzory. *„Myslím si, že je vlastně i hodně motivují takový ty romský osobnosti jako je třeba hhm.. Rytmus, Radek Banga, který má kapelu Gipsy.cz, hhm...nebo mě třeba napadá i Luboš Kábrt“ (I6).*

Za vzor mohou někteří klienti považovat i samotného sociálního pracovníka, jenž je dokáže velmi podporovat a motivovat. *„Hodně se mi stalo, že třeba když jim vyprávím co dělám, tak oni říkají, tyjo to je supr, jaktože to zvládáš, to já bych nezvládl a zase jako jim říkám a proč si myslíš že bys to nezvládl, prostě né já jsem takovej, a já jim říkám hhm ne ale tak když třeba člověk něco chce a jde si za tím tak to určitě možný je“ (I4).*

Shrnutí TO 5

Díky této tazatelské otázce jsem zjistila, jaké činnosti sociálních pracovníků napomáhají romským dětem a mládeži uvědomit si důležitost myslet na svojí budoucnost. Jedná se o individuální rozhovor, který je směřován na uvědomění dlouhodobého cíle klienta. Další činností je realizace skupinových diskusí, které jsou velmi nápomocné díky radám, informacím,

doporučením apod. nejenom od sociálního pracovníka ale především od ostatních klientů. Poslení činnosti se týkají motivace klientů skrze vzory, kterými může být jak rodina klientů, různí lidé z jejich komunity, mediálně známé osobnosti, ale i samotný sociální pracovník.

Shrnutí VO 1

První výzkumnou otázkou bylo zjistit, jaké činnosti sociální práce podporují zabránit výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže. Díky analýze získaných odpovědí TO 1 – TO 5, které byly orientované na zjištění konkrétních činností, jež vykonávají sociální pracovníci pro podporu zamezení rizikových faktorů vedoucích k sociálnímu vyloučení, považují tuto výzkumnou otázku za naplněnou.

6.2 VO2: Zjistit, jaké činnosti sociální práce jsou efektivní pro zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže.

K naplnění této výzkumné otázky jsem zvolila TO 6 – TO 12, jejichž výsledky jsou následovně jednotlivě interpretovány.

TO 6 Jaká činnost Vaší práce je nejvíce efektivní pro zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti romských dětí a mládeže?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, jakou činnost považují sociální pracovníci za nejvíce efektivní při snaze o co největší možné zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti romských dětí a mládeže. Při zpracování této otázky jsme identifikovala následující kategorie:

- **Praktický nácvik uplatnění schopností a dovedností klientů**
- **Individuální příprava s klientem**

Praktický nácvik uplatnění schopností a dovedností klientů

Čtyři z mých informantů považují za nejvíce efektivní praktické nacvičování schopností a dovedností klientů a jejich uplatnění na trhu práce. „*Největší efekt pro ně má fakt jako vyzkoušet si prakticky..třeba odpovědět na inzerát, provést třeba fiktivní telefonní hovor, kdy se doptává vůbec jako na to zaměstnání hhm nebo když si zkoušej nebo dávaj dohromady vůbec jaký jsou požadavky na různý pracovní pozice protože oni mají třeba nereálnou představu, že chce bejt doktor a chodí na základní speciální školu jo“ (I5). Praktické nacvičování také zahrnuje nácvik*

vyhledávání práce či brigád na internetu, nácvik pracovního pohovoru se sociálním pracovníkem, nácvik sebeprosazování a také sebevědomí. „*Podporatoho sebevědomí, že vlastně nemusejí dopadnout jako nějaký ostatní, vlastně že můžou mít víc než jako ty jiný protože ač se nezdají, tak to sebevědomí mají docela na nízký úrovni, jakože i když vystupují jako že si hodně věří, tak když s nima člověk mluví, tak to tak vůbec není*“ (I4).

Individuální příprava s klientem

Individuální příprava s klientem představuje pro tři z mých informantů klíčovou činnost, jež může být nejvíce efektivní pro zamezení nezaměstnanosti romských dětí a mládeže v jejich budoucnosti. „*Tak tu nezaměstnanost se tu snažíme zamezit právě asi nejvíc tou řádnou přípravou klientů do školy, protože prostě to vzdělání je hodně důležitý pro to zaměstnání... takže hhm... vlastně ta individuální příprava*“ (I7). Pro jinou z mých informantek představuje dle mého překvapení zásadní činnost pro zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti klientů doučování. „*Tak nejefektivnější se mi zdá asi to individuální doučování, kdy je jeden pracovník na jedno dítě a má na něj tu hodinu čas*“ (I2). Při následovném doptání proč to tak informantka hodnotí, mi bylo odpovězeno, že při individuálním doučování se velmi dobře prohlubuje vztah mezi klientem a pracovníkem, neboť klient pociťuje, že mu chce pracovník pomoci a díky tomu se buduje důvěra, v rámci které klient lépe přijímá slova sociálního pracovníka, jenž se právě mohou týkat nějakého podněcování ke vzdělávání představujícího cestu k lepšímu uplatnění na trhu práce.

Shrnutí TO 6

Za nejvíce efektivní činnost, jež může zamezit nezaměstnanosti v budoucnosti klientů mých informantů, v rámci mých rozhovorů vyšel praktický nácvik uplatnění schopností a dovedností klientů. Díky činnostem, jako je například nácvik pracovních pohovorů či vyhledávání práce apod., se klienti mohou lépe připravit na jejich budoucí uplatnění na trhu práce.

Individuální přípravu s klientem hodnotí tři z mých informantů za nejvíce efektivní činnost, jež se snaží o co největší možnou podporu klienta v jeho vzdělávání, které pro mé informantky představuje cestu, jež vede k budoucímu zaměstnání jejich klientů.

TO 7 Jaká činnost Vaší práce je nejvíce prospěšná pro zamezení delikventního chování u romských dětí a mládeže v jejich budoucnosti?

Záměrem této tazatelské otázky bylo zjistit, jakou činnost považují sociální pracovníci za nejvíce prospěšnou, aby se jejich klienti v budoucnosti vyhnuli delikventnímu chování. Při analýze této tazatelské otázky vyvstaly následující kategorie:

- **Zajištění zábavných volnočasových a preventivních aktivit**
- **Podpora uvědomění si správného chování**

Zajištění zábavných volnočasových a preventivních aktivit

„No..tak já si myslím, že tady je to nejvíc vidět na těch aktivitách trávení volného času, kdy dáváme dětem prostor na to, kde se můžou sejít a nějak řízeně a nebo prostě v určitým časovým rámci i neřízeně trávit ten volný čas“ (I5). Díky možnosti účastnit se těchto různých aktivit klienti tráví méně svého času nekontrolovaně na ulici, kde by se mohli dopouštět právě nějakého delikventního chování.

Delikventním chováním se sociální pracovníci zabývají především v rámci preventivních aktivit, což jsou aktivity, které se snaží předem působit na klienty. *„Tak jako asi nejprospěšnější jsou ty různé preventivní aktivity, kde se s dětma hodně jako bavíme co je třeba trestná činnost a hm.. co vlastně i za jaký trest i hrozí“ (I2).* Odpověď jedné informantky dokonce byla, že *„hodně na ty preventivní aktivity jedem protože hm.. tam jako si myslím, že nějak jako jinak pracovat nejde“ (I4).*

Podpora uvědomění si správného chování

Podpora uvědomění si správného chování představuje pro tři z mých informantů nejdůležitější činnost, díky které lze zabránit delikventnímu chování v budoucnosti romských dětí a mládeže. *„Pokud vlastně klienti poruší nějaká pravidla, která tu máme nastavená, tak jim je udělena sankce. Ta sankce je třeba, že se nemůžou účastnit nějaké aktivity... a má to těm našim klintům vlastně ukázat, že to jejich chování není správné, což hm.. vlastně potom s nimi rozebíráme buď individuálně nebo taky ve skupině, aby to lépe pochopili hhm... takže to si myslím že je jako nejdůležitější, aby to svoje chování vůbec chápali“ (I6).* Aby se u klientů podpořilo uvědomění správného chování, tak jsou klienti také odměňováni za dodržování pravidel v centru. *„Máme tu zavedený bodový systém v podobě „usměváčků“, které děti získávají za slušné chování a pokud jich nasbírají určitý počet, tak vlastně mohou získat i nějakou odměnu“ (I7).* Díky těmto

systemům si mohou klienti uvědomovat, že za porušení pravidel hrozí nějaká sankce a naopak za dodržování pravidel je možná odměna.

Shrnutí TO 7

Díky této tazatelské otázce jsem zjistila, že za nejvíce prospěšnou činnost pro zamezení delikventního chování romských dětí a mládeže v jejich budoucnosti moji informanti považují zajištění zábavných volnočasových a preventivních aktivit, díky kterým jsou klienti jak pod dohledem sociálních pracovníků, tak se i mohou o delikventním chování a jeho následcích dozvědět mnohé informace, jež mohou být právě účinné pro jeho zamezení.

Tři z mých informantů považují za klíčovou činnost podporu uvědomění si správného chování svých klientů, neboť vycházejí z toho, že někteří klienti nevědí, co všechno zahrnuje společensky přijatelné chování a jednání. Tato podpora je realizována například skrze nastavená pravidla v klubu, díky kterým si klienti mohou uvědomit, že za porušení pravidel následuje sankce, se kterou by se mohli setkat právě i v jejich budoucím životě.

TO 8 Jakou činnost považujete za nejvíce účelnou pro zmírnění diskriminace, se kterou se romské děti a mládež setkávají ze strany majoritní společnosti?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, jaká činnost je nejvíce účelná v boji proti diskriminaci, jež je velmi neblahým jevem, jenž může neblaze ovlivnit budoucnost nejenom romských dětí a mládeže. Při analýze jsem identifikovala následující kategorie:

- **Budování vztahu mezi Romy a majoritní společností**
- **Mutikulturní výchova**

Budování vztahu mezi Romy a majoritní společností

Za nejvíce účelnou činnost, jež podporuje zabránit diskriminaci romských dětí a mládeže, senejvíce mých informantů shodlo, že je budování vztahu mezi Romy a majoritní společností. „*Tak.. tady si myslím hhm...že je prostě nejlepší dělat ty různé akce pro tu celou veřejnost, kde se můžou romský i vlastně neromský lidé setkat a navzájem se více poznata vlastně se při tom můžou odbourat takový ty předsudky, kvůli kterým ta diskriminace hodně je*“ (I7). Dle jedné informantky je důležité společnost upozorňovat na jejich předsudky a na to že „*nelze všechny házet do jednoho pytle*“ (I5).

Multikulturní výchova

Někteří informanti považují za nejvíce účelnou činnost, jež má bojovat proti diskriminaci, se kterou se romské děti a mládež setkávají či mohou setkávat, a která může být neblahým zdrojem vedoucím až k sociálnímu vyloučení, zprostředkovávat klientům informace o rozdílnosti mezi kulturou romskou a kulturou majoritní společnosti. *„Tak ta diskriminace jako bude si myslím pořád, ale vlastně hm.. my se snažíme asi nejvíc hm.. prostě v rámci různých diskuzí nebo aktivit klientům vlastně naznačovat, že je možné, že se s tou třeba diskriminací setkají a hhm.. snažíme se vlastně i s klientama třeba probírat nějaké jejich jako negativní zážitky a taky se snažíme společně přemýšlet o tom, proč tomu tak třeba je... tak to si myslím že je takový asi jako neúčinnější (I6).*

Za překvapující považuji, že pouze jedna má informantka se zamýšlela také nad tím, že aby se zmírnila diskriminace Romů, je potřebné, aby se multikulturní výchovou zabývala i majoritní společnost, kde shledává za nejvíce účelnou činnost zprostředkovávající co nejvíce možných pozitivních příkladů, které se týkají právě Romů.

Shrnutí TO 8

V rámci svého výzkumu jsem zjistila, že za nejvíce účelnou činnost, jež může podporovat zmírnění diskriminace se kterou se romské děti a mládež setkávají či se budou setkávat, považuje většina mých informantek snahu o budování vztahu mezi Romy a majoritní společností skrze realizaci či účasti na společenských akcích, jež jsou zpřístupněné celé společnosti.

Snaha o zprostředkování informací o odlišnostech mezi Romy a majoritní společností představuje pro dvě mé informantky nejvíce účelnou činnost, které můžou pomoci jak Romům, tak i majoritní společnosti nahlížet na důvody diskriminace z jiného pohledu, čímž se může diskriminace postupem času zmírňovat.

TO 9 Jaká činnost je dle Vašeho názoru nejvíce efektivní pro podporu dobrého zdraví romských dětí a mládeže?

Cílem této otázky bylo zjistit, jaká činnost je dle sociálních pracovníků nejvíce efektivní pro podporu dobrého zdravotního stavu romských dětí a mládeže, neboť špatný zdravotní stav může představovat dle Krebse a kol. (2007) rizikový faktor, jenž může vést k sociálnímu vyloučení.

Zajímala jsem se především o to, jak se sociální pracovníci snaží svým klientům navodit uvědomění, že je zdraví důležité a není vhodné ho brát na lehkou váhu. Kvůli velmi podobným odpovědím mých informantek jsme identifikovala pouze následující dvě kategorie:

- **Preventivní aktivity zaměřené na téma zdraví**
- **Individuální rozhovor s rodiči**

Preventivní aktivity zaměřené na téma zdraví

Nejčastější odpovědi mých informantek byly činnosti, které sociální pracovníci realizují v rámci preventivních aktivit, jež zahrnují různé přednášky, hry, kvízy, videoprojekce dokumentů, scénky apod. „*Ted'ka zrovna máme měsíc zdraví jako v preventivkách a tam právě vlastně vůbec jakoby probíráme co je pro ně zdravý životní styl*“ (I3). Pracovníci se zabývají především tématy jako je zdravá strava, nemoci včetně pohlavních nemocí či zdraví škodlivé látky, přičemž „*pokud je to hravou formou, tak ty děti to líp přijmou a lépe si to zapamatujou a něco si vlastně z těch našich setkání odnáší*“ (I1). Za velmi efektivní činnost shledává jedna z informantek aktivity, které navazují na informace, které jim o daném tématu předtím sociální pracovníci zprostředkovaly.

Jedna z mých informantek věří, že nejlépe lze klienty vést ke zdravému životnímu stylu skrze metodu příběhů „šitých na míru“, které klientům vypráví právě v rámci preventivních aktivit. „*Nejlépe mi fungují opravdu ty příběhy, konkrétně hhm...sestavené. Sestavuju si je sama a sestavuju je tak, aby jim byli hodně blízké a aby měli pocit že jsou jakoby o nich. Takže přímo tak jako šité na míru na konkrétní třeba situace i co se týče právě jako toho zdraví*“ (I1).

Individuální rozhovor

Tři z informantek jsou přesvědčené, že aby si klienti uvědomili jak moc je zdraví a péče o něj důležitá, je nejvíce účelné zapojit do této aktivity rodiče klientů, neboť preventivní aktivity shledávají si za prospěšné ale „*...samozřejmě je jasný, že pak třeba přijdou domů a tam to je jinak, ale tak u nás získaj takovej ten základ*“ (I3). A tímto vlastně odůvodňují, že je potřeba, aby klienti vídali návyky týkající se zdravého životního stylu a zdraví obecně primárně ve svém rodinném prostředí, což mohou sociální pracovníci podpořit právě individuálním rozhovorem s rodiči. „*Tak bavíme se s nimi hlavně o nezdravé stravě, protože klienti se opravdu nestravují moc zdravě.. dostanou na svačtinu peníze a za to si kupujou Coca Colu nebo energetický nápoje a samozřejmě brambůrky, než aby si koupili housku... a hhm.. takže jim říkáme třeba i potom*

jaký ta jejich strava může mít dopady, jako žejo třeba obezita nebo u těch sladkej nápojů hyperaktivita“ (I6).

Jedna informantka uvedla, že je efektivní také individuální rozhovor s klientem, přičemž v případě, že se jedná o věci týkající se hygieny, tak pozoruje značně pozitivní změny, které odůvodňuje tím, že se klient nechce cítit zahanbeně.

Shrnutí TO 9

Nejvíce mých informantek se shodlo, že nejefektivnější podporou pro zdraví jejich klientů jsou preventivní aktivity zaměřené na tematiku týkající se zdraví, která v případě, že je klientům zprostředkována zábavnou a zajímavou formou, tak může u klientů navodit uvědomění, že není vhodné brát své zdraví na lehkou váhu.

Individuální rozhovor s rodiči klientů či se samotnými klienty představuje pro některé mé informantky nejvíce efektivní činnost podporující zdraví romských dětí a mládeže, neboť díky poskytnutí informací, od sociálních pracovníků v soukromí, o neblahých zdravotních situacích, jež by mohly nastat, mohou následně klienti či jejich rodiče lépe přemýšlet nad těmito dopady a na možnostech, jak se jim mohou snažit vyhnout.

TO 10 Co je nejvíce účelné proto, aby si romské děti a mládež uvědomily důležitost myslet na svou budoucnost?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, jaká činnost je dle sociálních pracovníků nejvíce účelná proto, aby romské děti a mládež dokázaly přemýšlet o své budoucnosti. Jelikož se všechny moje informantky shodly, byla identifikována pouze jedna kategorie:

- **Motivace**

Motivace

Motivace představuje jednoznačně pro všechny moje informanty činnost, jež shledávají za nejvíce účelnou, proto, aby si jejich klienti uvědomili, že je důležité myslet na svou budoucnost. Některé informantky mi i prozradily, jak svou motivaci realizují:

Jelikož rodina představuje pro Romy nejvýznamnější hodnotu, motivace romských dětí a mládeže z její strany by byla asi vůbec neúčinnější, a proto někteří sociální pracovníci pracují

také s rodiči klientů, které se snaží motivovat aby své děti podporovali a aby jim záleželo na jejich vzdělání.

Motivovat klienty lze i s pomocí lidí z jejich komunity, „*V podstatě tady si myslím, že i hodně hhm..zajímavou formou jsou přednášky lidí z komunity, kteří nějak uspěli, něco dokázali a to bych řekla, že se osvědčuje asi nejvíc*“ (I1).

Velmi dobře lze klienty motivovat i skrze vyvolání představ o jejich budoucí rodině. „*Tak opravdu jak si jakoby představují tu svojí rodinu...je zajímavý, že opravdu tady s tou mládeží se dá o tý rodině hodně mluvit, pro ně je to hrozně důležitý...takže i čtrnáctiletý kluk hhm..klidně dokáže říct, že bude mít jednu rodinu a tak... takže to hhm.. stáhnout na tu rodinu, jak se o ní chce jednou postarat a co pro to musí udělat a tak*“ (I3). Tuto motivaci vztaženou na budoucí rodinu klienta zmínila ještě jedná má informantka jakožto velmi účinnou. Dle jedné informantky „*ty děti vůbec jako nemaj představu, co budou dělat a ani to nechtěj řešit*“ (I5).

Jedna sociální pracovnice uvedla, že nejraději klienty motivuje když se to samo nabízí, tedy když to vyplyne samo ze situace „*někdy si třeba jen v klubu malujeme nebo hrajeme nějaký stolní hry a při nich se dá dobře povídat, takže třeba děti se o někom baví že je dobrej a já na to reaguju tím, že řeknu, že bych chtěla být třeba... hhm.. nevim zpěvačka... a ony se toho chytanou a začnou se samy bavit, čím by chtěly být a já vlastně tu jejich konverzaci skrytě vedu hhm..a snažím se jepři tom vlastně motivovat...že říkám třeba co musí umět a znát*“ (I7).

Shrnutí TO 10

Všechny moje informantky se shodly, že nejvíce účelnou činností, díky které si mohou romské děti a mládež uvědomit důležitost myšlení na svou budoucnost je motivace. Sociální pracovnice se snaží své klienty motivovat různými způsoby, jako například skrze rozhovory s rodinou klienta, kterou se snaží přesvědčit o důležitosti vzdělání jejich dětí a v případě úspěchu poté nastává motivace klienta právě ze strany jeho rodiny nebo motivace skrze úspěšné lidi z komunity či skrze vyvolání představ o jeho vlastní budoucí rodině. Jedna informantka zmínila, že nejpříjemnější je jí motivace, která sama vyplyne z určité situace.

TO 11 Jakou činnost Vaší práce považujete za nejvíce prospěšnou při práci s romskými dětmi a mládeží s důrazem na zamezení sociálního vyloučení?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, jakou činnost považují sociální pracovníci za nejvíce prospěšnou, aby se jejich klienti v budoucnosti vyhnuli sociálnímu vyloučení. Dle získaných odpovědí jsem identifikovala tyto kategorie:

- **Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím**
- **Příprava do školy**

Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

Šest z mých informantů považuje za nejprospěšnější činnost své práce co nejvíce zprostředkovávat kontakt klientů se společenským prostředím, čímž lze dle jejich mínění zamezit sociálnímu vyloučení v jejich budoucnosti.

Dle jedné z mých informantek je potřebné aby klienti „vyšli ven“. Vyšli ven za hranice té své komunity a měli možnost účastnit se okolního společenského života, kde *„mají možnost to, co si vlastně natrénovali na těch mých setkání, tak si můžou vyzkoušet potom vlastně v praxi... jestli dokážou třeba hhm se podělit s někým o něco, jestli dokážou hhm ty základy slušného chování nějak vlastně aplikovat v tom společenství“* (I1).

Sociální pracovníce také s klienty chodí na různá místa, kde *„si říkáme k čemu je vůbec dobrý, třeba jsme takle byli na terminále městský hromadný dopravy.. vysvětlujeme si co a jak tam.. jak se tam chovat, co se tam dá zařídit, pak jsme byli třeba na hlavním nádraží, byli jsme takle v městské knihovně, byli jsme takle na poliklinice“* (I5).

Možnost „vyjít ven“ se sociální pracovníci snaží klientům umožnit v rámci účasti na různých společenských akcích, jako jsou výstavy v knihovně, návštěvy kina či divadla nebo také v rámci trávení volného času na běžně dostupných místech jako je park, dětská hřiště apod. či tím, že organizují i různé výlety jako například do zoo, na různé historické památky apod.

Díky těmto činnostem získávají klienti lepší orientaci ve společnosti, s čímž souvisí i větší možnost navázání vztahů s majoritní společností, která jim bude moci v případě jejich budoucí neblahé situace poskytnout pomoc.

Někdy není v silách pracovníků aby se všech zajímavých akcí, které se v jejich okolí konají, účastnili a tak aspoň své klienty informují. *„Říkame jim třeba i o akcích, které se konají ve*

městě hhm a taky jim i třeba ukazujeme jak se tam dostanou nebo kde si mají vyhledat další informace hhm nebo vlastně když jdeme třeba ven tak poukazujeme na ty různé místa“ (I6).

Příprava do školy

Pouze jedna má informantka je přesvědčena, že zamezit sociálnímu vyloučení v budoucnosti jejích klientů lze nejlépe skrze řádnou přípravu klientů do školy „*Tak jako ono všechno co tu děláme tak je takový vlastně zaměřený hhm, aby se zamezilo tomu sociálnímu vyloučení a i těm různým jako patologickým jevům hhm, ale jako myslím si, že je asi nejdůležitější ta školní příprava těch dětí do školy, aby prostě měly dobrý vzdělání a pak tu nějakou práci“ (I2).*

Shrnutí TO 11

Téměř všechny moje informantky se shodly, že za nejprospěšnější činnost své práce pro zamezení sociálního vyloučení romských dětí a mládeže považují zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, jež se realizuje skrze konání účasti klientů na různých společenských akcích, kde se mohou prezentovat, získávat nové zkušenosti, seznamovat s novými lidmi apod. Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím probíhá také v rámci různých výletů, exkurzí či samotných procházek ve městě, kde sociální pracovníce ukazují svým klientům různá místa, která se jim mohou jednou hodit. Za prospěšnou činnost lze také považovat informování klientů o společenských událostech, kterých se mohou klienti účastnit v rámci svého volného času.

Jedna má informantka považuje za nejprospěšnější činnost přípravu klientů do školy, neboť vychází z toho, že dobré vzdělání klientům následně zajistí zaměstnání, které zamezí jejich sociálnímu vyloučení.

TO 12 Lze u klientů shledat v průběhu Vaší spolupráce nějaké indikátory, díky kterým lze vidět úspěšnost Vašich činností?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda sociální pracovníci shledávají nějaké indikátory o efektivitě činností, které vykonávají v rámci své práce s romskými dětmi a mládeží, díky kterým si mohou vytvořit přehled o smysluplnosti své práce, neboť práce s těmito klienty představuje mnohdy dlouhodobý proces o jehož výsledcích nemusejí mít sociální pracovníci přehled, jelikož někteří klienti přestanou centrum navštěvovat. Ze získaných odpovědí jsem identifikovala následující kategorie:

- **Rozvoj a úspěchy klienta**
- **Rozvoj a úspěchy bývalého klienta**
- **Působení technik**
- **Navázání důvěry mezi klientem a pracovníkem**

Rozvoj a úspěchy klienta

Rozvoj a úspěchy klienta představují pro čtyři mé informantky největší indikátory, díky kterým lze vidět prospěch jejich činností.

Jedna z mých informantek shledává v průběhu delší spolupráce s klienty jejich značný rozvoj, kdy klienti, kteří docházejí pravidelně tak *„dokážou lépe formulovat své potřeby, dokážou se lépe projevit, a co se týče nějakého jako emočního prožívání, tak dokážou pojmenovat vlastně emoce“* (I1). Klienti také dokáží *„reflektovat to svoje chování jak vzájemně, tak i svoje vlastní“* (I1) a také se lépe sebeprosazují.

Rozvoj klientů lze vidět také v jednání klientů, kdy jedna sociální pracovnice uvedla, že shledává, díky vícečetné účasti klientů na preventivních aktivitách, uvědomění klientů týkající se společensky nepřijatelných jevů či různých rizik.

Mezi další indikátory sociální pracovníci řadí, když klienti předškolního věku nastoupí bez odkladu na běžnou základní školu a v rámci jejich studia nemusejí přestoupit na speciální školu. Za indikátor považují i zlepšení prospěchu klientů a řádné ukončení vzdělání.

Rozvoj a úspěchy bývalého klienta

Některé sociální pracovnice se zmínily, že efektivitu a smysluplnost jejich práce mohou vidět, když se dozvědí nějaké pozitivní zprávy od jejich bývalých klientů, kteří se buď sami v centru zastaví anebo pracovnice získají informace díky diskusím současných klientů. Stává se, *„že přijde klientka a řekne, že si třeba našla práci a my víme, že se třeba dřív chodila a teď opravdu přijde, řekne budu pracovat tam, a tam je to dobrá práce, tak to je prostě pro nás takový jako, že jsme úspěšný“* (I3). Pracovníci získávají přehled díky tomu *„jak jsou klienti jako jedna velká rodina, tak většinou se k nám něco donese“* (I2).

Působení technik

Jedna ze sociálních pracovnic považuje za indikátor také efektivitu nově zavedených technik, kdy popsala, že *„přibližně rok s nimi zkusíme imaginaci, takové jako relaxační techniky, kdy vlastně na začátku to nefungovalo téměř vůbec, děti se nedokázaly zklidnit ale zároveň tam byl*

potenciál toho, že se zdálo, že by je to mohlo bavit a že by jim to dodalo takovou nutnou dávku opravdové relaxace, která je pro ně důležitá, protože nemají klid, nemají takový jako čas a místo na samy sebe. Takže tam se ukázalo, že když jsme vlastně vytrvali a ty imaginace zkoušeli dál a dál, tak teď se opravdu dokáží zklidnit...takže to si myslím, že je taky jako velkej úspěch, že ty techniky jsou funkční právě u romských dětí“ (I1).

Navázání důvěry mezi klientem a sociálním pracovníkem

Navázání důvěrného vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem považuje jedna z mých informantek také za velmi významný indikátor úspěšnosti své činnosti, neboť *„navázání toho vztahu je prostě nejdůležitější protože na tom se dá stavět...protože když ta důvěra tam není, tak ten klient za váma nepřijde“ (I4)*. Důvěra představuje důležitý zdroj informací neboť.. *„vyvstanou ty témata a vy máte co řešit a jak to řešit protože za váma vždycky přijde a ty informace máte, ale takle to z nich můžete tahat a stejně vám to neřeknou“ (I4)*.

Shrnutí TO 12

Nejčastěji zmíněnou odpovědí mých informantek byly indikátory týkající se rozvoje a úspěchů klienta, díky kterým shledávají úspěšnost a smysluplnost své práce, které spočívají v rozvoji reflektování a kontrolování chování klienta, ve větší míře sebeprosazování, v uvědomění si různých rizik, následků či společensky přijatelných pravidel. Mezi indikátory úspěchu sociální pracovnice shledávají nástup do běžné základní školy, zlepšení prospěchu či řádně dokončené vzdělání klientů. Rozvoj a úspěchy bývalého klienta představují pro sociální pracovnice indikátor, jenž získávají díky pozitivním informacím od bývalého klienta či díky informacím od klientů současných .

Jedna má informátorka také považuje za indikátor, když v průběhu práce s klienty začne shledávat kladné výsledky technik, které v rámci své práce používá.

Navázání důvěry mezi klientem a sociálním pracovníkem představuje pro jednu z mých informantek velmi důležitý indikátor úspěšnosti činností, které v rámci své práce vykonává, neboť díky získané důvěře lze s klientem lépe spolupracovat a lépe ho směřovat.

Shrnutí VO 2

Druhou výzkumnou otázkou bylo zjistit, jaké činnosti sociální práce jsou efektivní pro zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže. Díky TO 6 – TO 10, které byly zaměřené na efektivní činnosti podporující zamezení rizikových faktorů

vedoucích k sociálnímu vyloučení, byly tyto činnosti zjištěny. S pomocí TO 11 byly zjištěny, z hlediska sociálních pracovníků, nejvíce prospěšné činnosti, které mohou podpořit zamezení sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže, a TO 12 shledala indikátory úspěšnosti činností sociálních pracovníků. A proto považují tuto výzkumnou otázku za naplněnou.

Závěr

Záměrem teoretické části bakalářské práce bylo uvedení do problematiky romských dětí a mládeže, kteří se mohou v budoucnosti setkat se sociálním vyloučením a to z mnohých důvodů, jež mohou mít spojitost s jejich historií či kulturou. Tyto důvody, společně s problémovými oblastmi romských dětí a mládeže, jsou v této části práce nastíněné a také se zde pojednává o sociální práci v rámci dvou služeb sociální prevence, jež se zabývají právě sociálním vyloučením.

Pro snahu o zmírnění této problematiky jsem si za hlavní cíl bakalářské práce zvolila zjistit, jaké činnosti sociální práce mají vliv na budoucnost romských dětí a mládeže v Hradci Králové, tedy budoucnost bez ohrožení sociálním vyloučením. K naplnění tohoto cíle jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii s metodou polostrukturovaného dotazování (interview), jež hodnotím za vhodně zvolenou, neboť se mi podařilo získat všechny potřebné informace pro mé výzkumné otázky, které považuji za naplněné.

První výzkumnou otázkou jsem zjišťovala, jaké činnosti sociální práce podporují zabránit výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže. Tato výzkumná otázka byla naplněna s pomocí tazatelských otázek zaměřených na rizikové faktory směřující k sociálnímu vyloučení.

Díky první tazatelské otázce bylo zjištěno, že k zabránění nezaměstnanosti se sociální pracovníci zabývají činnostmi týkajícími se přípravy do školy, podporou a rozvoje schopností a dovedností klientů a jejich uplatněním a také motivací.

Činnosti snažící se co nejvíce zabránit delikventnímu chování, se realizují skrze zábavné preventivní aktivity a přednášky, dodržování pravidel v klubu s hrozbou různých sankcí, či se zaměřují na práci s emocemi klienta a na navázání vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem.

Dále bylo zjištěno, že negativní diskriminaci se sociální pracovníci snaží zmírnit skrze multikulturní výchovu, kde je snahou klientům nastínit rozdílnosti mezi kulturami, aby měli šanci pochopit, proč k jejich diskriminaci může docházet, ale také aby jí mohli vůbec rozpoznat. V souvislosti s diskriminací mě napadá otázka, zda by nebyla situace o něco lepší, kdyby se multikulturní výchovou povinně zabývala školská zařízení? Diskriminaci lze dle mých zjištění také zmírnit skrze činnosti snažící se o budování vztahu mezi Romy a majoritní společností.

Mezi činnosti podporující zdraví patří například přednášky zaměřené na zdravotní tematiku, seznamování klientů s hygienickými návyky a pomůckami, ale také trávení volného času v přírodě.

K naplnění této výzkumné otázky přispělo také zjištění činností, jež jsou nápomocné pro to, aby si klienti uvědomili důležitost myslet na svou budoucnost. Mezi tyto činnosti patří individuální rozhovor s klientem, skupinové diskuze zaměřené na podporu budoucnosti, tak i motivace klientů skrze různé vzory, kde je dobré si uvědomit, že vzorem pro klienta může být i samotný sociální pracovník.

Druhou výzkumnou otázkou jsem zkoumala, jaké činnosti sociální práce jsou efektivní pro zamezení výskytu sociálního vyloučení v budoucnosti romských dětí a mládeže. K naplnění této výzkumné otázky bylo dosaženo s pomocí vyhodnocování nejvíce efektivních činností, jež byly zjištěny v rámci první výzkumné otázky. Tuto výzkumnou otázku doplnilo zjištění činnosti, jež je dle sociálních pracovníků celkově nejvíce prospěšná k zamezení sociálního vyloučení a také zjištění indikátorů úspěšnosti činností sociálních pracovníků.

Za nejvíce efektivní činnosti, jež směřují k zamezení nezaměstnanosti je dle mých informantek praktický nácvik uplatnění schopností a dovedností klientů a také činnosti, které se vykonávají v rámci individuální školní přípravy s klientem.

Delikventnímu chování lze zamezit skrze zajištění zábavných volnočasových a preventivních aktivit či skrze podporu uvědomění si správného chování, díky kterým klienti získají přehled o vhodně tráveném volném čase a o společenských normách, které by v nich měly zakotvit tak, aby na ně v budoucnosti pamatovali a nedocházelo u nich k delikventnímu chování.

Nejvíce účelnou činností zaměřenou na zmírnění diskriminace, se kterou se Romové setkávají, byla shledána podpora budování vztahu mezi Romy a majoritní společností. Některé informantky za ní však považují multikulturní výchovu, kterou je nutné zprostředkovávat jak Romům, tak i majoritní společnosti.

Pro dobrý zdravotní stav jsou nejvíce efektivní preventivní aktivity týkající se tématu zdraví, ale také individuální rozhovor s rodiči klientů, kteří mohou předat svým dětem dobré návyky, ve kterých budou následně pokračovat i v jejich budoucnosti.

Jednoznačná odpověď na otázku, jež zjišťovala, co je nejvíce účelné pro uvědomění důležitosti romských dětí a mládeže myslet na svou budoucnost, byla motivace. Díky této otázce bylo také

zjištěno, jakými způsoby lze i tyto klienty motivovat, přičemž mě nejvíc zaujala motivace klientů skrze vyvolání představy o jejich vlastní budoucí rodině.

Překvapivým výsledkem pro mě byla téměř plná shoda mých informantek v rámci tazatelské otázky zjišťující činnost, kterou považují sociální pracovníce za nejvíce prospěšnou pro zamezení sociálního vyloučení, kterou je zprostředkování kontaktu se společenským prostředím. Díky němu se, v případě budoucí neblahé události, klienti budou moci lépe orientovat ve společnosti, mohou mít navázanější vztahy s majoritní společností a tím i budou kompetentnější tyto různé situace řešit. V návaznosti na toto zjištění mě však napadají otázky, jak se Romové v současném společenském prostředí vlastně cítí? Mají vůbec zájem se účastnit společenského života?

Poslední tazatelskou otázkou byly zjištěny indikátory úspěšné činnosti sociálních pracovníků, které se týkaly shledání rozvoje a úspěchů u klientů jak současných, tak i bývalých. Dále byl zjištěn indikátor v úspěšném působení technik při práci s klienty a také byl zmíněn indikátor, kdy klient naváže důvěrný vztah se sociálním pracovníkem.

Empiriká část práce potvrzuje, že se sociální pracovníci, v rámci výkonu sociální práce, skutečně setkávají s poznatky uvedenými v teoretické části práce, a reagují na ně různými činnostmi, které se snaží konkretizovat má výzkumná zjištění.

Přínos této bakalářské práce je určen zejména pro sociální pracovníky a pracovníce, kteří pracují či chtějí pracovat s romskými dětmi a mládeží, ale také pro studenty oborů sociální práce, neboť mohou získat přehled konkrétních činností sociální práce, které považují samotní sociální pracovníci za podporující a nejvíce efektivní pro zamezení rizikových faktorů vedoucích k sociálnímu vyloučení. Tento přehled činností budou moci následně při své práci využívat a zároveň tím i podporovat lepší budoucnost jak romských dětí a mládeže, tak i budoucnost celé naší společnosti.

Seznam literatury

1. BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004, 179 s. Kontroverzně. ISBN 80-722-0180-8.
2. BITTNER, Petr. *Metodika služby sanace rodiny se zaměřením na spolupráci mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí a poskytovateli sociálních služeb Pardubického kraje*. [online]. 2009. 50 s. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <https://www.pardubickykraj.cz/prevence-kriminality>
3. ČLOVĚK V TÍSNĚ. *Sociálně aktivizační služby*. [online]. [cit. 17. 12. 2015]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/cs/clanky/socialne-aktivizacni-sluzby>
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
5. NOVÝ, Ivan; SURYNEK Alois, a kol. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2006, 287 s. Manažer. ISBN 80-247-1705-0.
6. JAKOUBEK, Marek; BUDILOVÁ, Lenka, eds. *Romové a cikáni - neznámí i známí: interdisciplinární pohled*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2008, 342 s. ISBN 978-80-7335-119-9.
7. JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Vyd. 1, Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 120 s.
8. KALEJA, Martin; KNEJP, Jan, eds. *Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, 199 s. ISBN 978-80-7368-708-3.
9. KAPPL, Miroslav. *Národnostní menšiny na území současné České republiky – Romové*. [seminář] Problematika menšin. Hradec Králové 5. 11. 2015.
10. KAPPL, Miroslav. *Přístupy v sociální práci s neorganizovanou mládeží*. Vyd. 1. Hradec Králové, 2014, 37s.

11. KASTNEROVÁ, Tamara. *Sociálně aktivizační služby a jejich reflexe*. [online] České Budějovice. 2012. 90 s. Diplomová práce Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Ved. práce: RSDr. Ján Mišoviš, Csc. [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: https://theses.cz/id/dp5ka1/Sociln_aktivizan_sluby-diplomov_prce.pdf
12. KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2015. 268 s. ISBN 978-80-247- 3877-2.
13. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007, 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
14. KUTNOHORSKÁ, Jana. *Výzkum v ošetrovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 175 s. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2713-4.
15. MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 335 s. ISBN 80-717-8226-2.
16. MATOUŠEK, Oldřich, a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
17. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
18. NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 223 s. ISBN 80-7178-741-8.
19. NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 129 s. ISBN 80-244-0497-4
20. NOVÁKOVÁ, Iva. *Zdravotní nauka: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 3 sv. (187, 204, 137 s.). ISBN 978-80-247-3708-9.

21. PEKÁREK, Pavel. *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. Vyd. 1. Praha: SOFIS, 1997, 106 s. ISBN 80-902439-0-8.
22. PETŘÍK, Pavel. Senátor Lebeda citoval neuvěřitelné statistiky o kriminalitě Romů. A tato věc je podle něho naprosto zruďná. *Parlamentní listy. cz.* [online]. 26. 9. 2014 [cit. 17. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Senator-Lebeda-citoval-neuveritelne-statistiky-o-kriminalite-Romu-A-tato-vec-je-podle-neho-naprosto-zrudna-336756>
23. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 184 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
24. ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 143 s. ISBN 80-7178-250-5.
25. SALINGER. *Veřejný závazek*. [online]. [cit. 17. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.salinger.cz/sluzby/kc-zip/verejny-zavazek.php>
26. SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 304 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3507-8.
27. SMUTEK, Martin. *Model řešení problému v sociální práci: systémový pohled*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, 89 s.
28. STRAUSS, Anselm; CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.
29. ŠIMKOVÁ, Svatava; ZAJÍC, Jiří. *Na křižovatce kultur, aneb, Romové, Vietnamci a Číňané mezi námi*. Praha. NIDM - Národní institut dětí a mládeže, 2010, 21 s. ISBN 978-80-86784-91-5.

30. ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.
31. ŠOTOLOVÁ, Eva. *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. Vyd. 1. Praha: SOFIS, 1997, 106 s. ISBN 80-902-4390-8.
32. TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana. *Opakování metod sociální práce* [seminář]. Teorie a metody sociální práce II. Hradec Králové 13. 10.2014
33. TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana, (ed.); LEVICKÁ, Katarína (ed.). *Profesionalita, perspektivy a rozvoj sociální práce: sborník z konference X. Hradecké dny sociální práce: Hradec Králové 27. až 28. září 2013*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 724 s. ISBN 978-80-7435-359-8.
34. URBAN, Lukáš. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, 271 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3562-7.
35. ZEMANOVÁ, Vanda; DOLEJŠ, Martin. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 151 stran. ISBN 978-80-244-4492-5.

Zákony:

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin

Seznam tabulek

1. Tabulka 1 Transformace výzkumných otázek do tazatelských otázek
2. Tabulka 2 Přehled informantů/informantek

Přílohy

Příloha A - Přepis rozhovoru s informantkou I5

TO 1. Jakými činnostmi se snažíte zabránit tomu, aby u romských dětí a mládeže nedocházelo v jejich budoucnosti k nezaměstnanosti?

I5: Tak tím že jsme sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětma, tak nepracujem jenom s dětma ale s celou rodinou, takže ta práce s dětma probíhá ve dvou rovinách, jednou přímo v tý rodině, kdy se tam řešej potom zakázky celý tý rodiny a jednak můžou ty děti využímat hhm v rámci předškolního klubu přípravu do školy, a nebo potom v rámci školního klubu odpoledne program pro děti školního věku. Na tom programu pro předškoláky tam se to zaměřuje víc na tu školu což ale jako taky může přispět nějakým jako návykům nebo takle na nějaký režim a u těch školních dětí.. tam se jim snažíme předávat normy většinové společnosti nebo běžného fungování což děláme přes..nejčastěj preventivní aktivity, různý skupinový aktivity, přes rozvoj potenci, který rozvíjíme skupinový práce nebo řízený aktivity a jednak přes práci na individuálních plánech, který děti mají nastavený, jako každý zvlášť svůj.

T: A přímo nějaká činnost, která je zaměřená na podporu uvědomění si důležitosti toho zaměstnání?

I5: Hhm myslíte jako konkrétně nějaký program?

T: Ano

No, většinou to máme pojatý tak, že tomu věnujeme třeba jeden měsíc v tom roce plus potom ještě situačně když hhm někdo přechází třeba hhm ze vzdělávání na hledání práce a evidenci na úradě, a když je to teda řízený tak nějak ploště, že to máme v rámci měsíčního tématu, tak připravujem třeba různý hry, využíváme na to cesta labyrintem města, což je preventivní aktivita, kterou vytvořilo jedno sdružení a nebo máme připravený různý prožitkový hry, kdy se snažíme přes různý hraní rolí třeba zkoušet hhm nějaký odpovídání na inzerát, nebo hhm jak se tomu říká.. výběrový řízení si zkoušíme a takovýdle si zkoušme..spíš jako hodně přes ten prožitek.

T: Dobře, děkuji.

TO 2. Jaká činnost Vaší práce je nejvíce efektivní pro zamezení nezaměstnanosti v budoucnosti romských dětí a mládeže?

I5: No.. To jsou věci, který já si můžu opravdu tak maximálně jen domýšlet, protože od klientů to nevím, ale myslím si že největší efekt pro ně má fakt jako vyzkoušet si prakticky..třeba odpovědět na inzerát, provízt třeba fiktivní telefonní hovor, kdy se doptává vůbec jako na to zaměstnání hhm nebo když si zkoušej, nebo dávaj dohromady vůbec jaký jsou požadavky na různé pracovní pozice protože oni mají třeba nereálnou představu že chce bejt doktor a chodí na základní speciální školu jo.. a podobně..takže hodně se pracuje tady s tím a myslím si, že to má takovej ten největší užitek přes ten efekt.

T: Tak jo, děkuji.

TO 3. Čím se snažíte docílit toho, aby se romské děti a mládež vyhýbaly delikventnímu chování?

I5: No.. hhm... to je zajímavá otázka (smích) asi tak nějak všemi aktivitami, kterými se snažíme jakoby působit, takže to je vlastně od nějakýho jako ukazování aktivního trávení volného času nebo smysluplnýho trávení času přes nějaký zvědomování hhm norem společnosti..důležitý je, že k nám nechoděj jenom romský děti, že jsme teda namíchaný ale.. z tohodlect jako...hhm.

T: A udělujete tu třeba nějaké sankce?

I5: Jo, máme tady nastavený pravidla, hlavně na tom klubíku, což teda tam je to nejvíc viditelný protože když se pracuje s celou tou rodinou, tak tam to není úplně jakoby vidět jo..to dodržování pravidel..tam je to dodržování pravidel nastaveno trošku jinak, ale tahle v rámci klubových aktivit jsou opravdu pravidla, který ty děti musí dodržovat a když je nedodržují, tak dostanou hhm varování, když neuposlechnou a když se jedná o něco mírnýho, kdyby se stalo něco vážnýho, tak třeba napadly pracovníka nebo napadly jiný děti, tak musí odejít z klubu ihned jo..ale jinak tam je prostě jako nějaký mezistupeň kdy to je takový upozornění „hele porušuješ pravidla, hlídej si to nebo to bude mít dopad“ a když nadále porušuje, musí odejít. S tí že potom tam je i mezi těma pravidlami že hhm nemůžou ničit ty věci a podobně hhm takže když zničí něco hhm záměrně nebo...že to třeba zničí a věděl, co se může stát, když se s tím bude zacházet tak, jak s tím zachází, tak v tom případě to musí nahradit.

T: A v rámci třeba těch preventivních aktivit, máte třeba nějakou přímo aktivitu, která by se snažila zamezit tomu delikventnímu chování?

I5: No.. je to takový situační, but' to zase jako na tohle téma můžeme využít tu cestu labiryntem města a jednak je to potom spíš jako takový zvědomování hhm „chápeme, že třeba tohle tě baví,

ale hhm jsou nějaký pravidla, kdy když to budeš dělat takle tak je to v normě a nevádí to, ale když to budeš dělat jinde nebo jinak, tak je to problém..jo že klidně pracujeme s tím, že neříkáme vyloženě tohle je vždycky špatně, ale snažíme se v tom najít takovýto že chápeme, že tě to baví a tak dělej to tak abys neporušoval zákon nebo prostě neporušoval nějaký normy.

T: Dobře, děkuji.

TO 4. Jaká činnost Vaší práce je nejvíce prospěšná pro zamezení delikventního chování u romských dětí a mládeže v jejich budoucnosti?

I5: No..tak já si myslím, že tady je to nejvíc vidět na těch aktivitách trávení volného času, kdy dáváme dětem prostor na to, kde se můžou sejít a nějak řízeně a nebo prostě v určitým časovým rámci i neřízeně trávit ten volný čas s pomocí vybavení, který my máme na klubu a nebo pomocí nějakých aktivit, který připravují pracovníci. Myslim si že, hhm čím častěj se třeba někde v nějakým zařízení jak už teda u nás nebo k tomu využívaj kolikrát i jiný ale tak čím, míň času trávěj bezprizorně na ulici někde, kde by mohli třeba sprejovat nebo tak.

T: Dobře, děkuji.

TO 5. S pomocí kterých činností Vaší práce se snažíte zmírnit negativní diskriminaci, se kterou se romské děti a mládež setkávají ze strany majoritní společnosti?

I5: No.. tak tam pracujeme hodně přes hhm třeba různý třeba řízený aktivity, kdy máme nějaký modelovky hrajeme a podobně hhm se zaměřením na xenofobní chování nebo multikulturní výchovu, kdy se teda vzájemně obohacujeme o to.. nejenom že by jsme pracovali jenom s tou diskriminací vůči dětem, ale i aby děti neměly nějaký předsudečný chování nebo názory vůči ostatním menšinám. Takže tam je to nejčastěj přes to, přes různý pracovně výchovný aktivity s daným tématem a podobně.

T: A účastníte se třeba nějakých společenských akcí s dětmi?

I5: Tak..bud' to pořádáme třeba jakože naše zařízení a nebo třeba se zapojíme jako zařízení do nějaký akce, kterou pořádá někdo jiný, takže klienti mají možnost se potkat s dalšíma lidma, který třeba běžně nepotkají nebo s většinovou společností.

T: Děkuji.

TO 6. Jakou činnost považujete za nejvíce účelnou pro zmírnění diskriminace, se kterou se romské děti a mládež setkávají ze strany majoritní společnosti?

I5: No..asi nějaké zvědomování hhm.. zvědomování takových těch předsudků jo..že hhm upozorňování na to, že nelze všechny házet do jednoho pytle i to todlecto ani né tak směrem jakoby že by se pracovalo s daným klientem, tam se pracuje spíš, jednak aby rozpoznal že to jak se s ním někdo jakoby baví nebo nebaví, tak že to může víst, nebo že to značí nějaký chování, který není normální protože někdy si toho nevšimnou a ... vůči tý společnosti se potom pracuje spíš třeba s upozorňováním na nějakou dobrou praxi..jo na nějaký jako zkušenosti s pozitivním příkladem.

T: A to probíhá v rámci nějakých skupinových diskusí?

I5: No.. na různých úrovních, třeba formou článku v médiích nebo hhm na různých těch akcí do kterých my se zapojíme.

T: Dobře, děkuji.

TO 7. Jaké činnosti Vaší práce se snaží působit na zdravotní stav romských dětí a mládeže?

I5: No.. tak zase odpověď bude ty preventivní aktivity, máme to teďka zase jako třeba měsíční téma, který tomu odpovídá, právě péče o zdraví a hygiena hhm jinak se to řeší jako situačně.. když se objeví v rodině nebo na klubu dítě, který hhm je očividně třeba nevím špinavý že se nemylo třeba už několik dní nebo tak.. řešíse to.. jednak s těma rodičema přes individuální rozhovory a nějaký to preventivní působení, kdy je jim šetrně naznačeno, že by bylo teda dobrý hhm dělat v tý hygieně něco trochu jinak a zvědomovat proč a .. s těma dětma potom se to řeší individuálně hhm buďto na klubu, kdy hhm když se někdo takovej objeví, tak se to s ním řeší hhm bez přítomnosti ostatních dětí,aby se to proti němu neotočilo a nebo se to potom dělá jakoby preventivně v rámci skupinových aktivit, kdy třeba teďka budeme poznávat různý hygienický pomůcky, budeme si vysvětlovat na co jsou, jak se s nima pracuje, nebo potom si budou zkoušet různý třeba čištění zubů...

T: A co třeba téma návykových látek?

I5: No..to máme taky, ale todlecto řešíme potom v jiným bloku, když to není jakoby situačně s individuálně s jedincem, kterej.. u kterýho je dobrý to téma nějak vytáhnout i mimo ten měsíční plán, tak tam se to řeší většinou formou individuálních rozhovorů a jinak když je to řízená aktivita jakoby tý preventivní ... plošně tak.. tam to máme pod závislostma spíš.

T: A nějaká sexuální výchova?

I5: Tak tu máme ještě trochu jako zvlášť, kdy vlastně nejčastěji se začíná vůbec jako nějakým složením lidského těla, rozdíl mezi ženskou a chlapem hhm potom nějaký takový ty základy hhm péče o hygienu nebo péče o tělo a s tím že pak se přechází na těhotenství a nějaký bezpečný sexuální chování.

T: Dobře, děkuji.

TO 8. Jaká činnost je dle Vašeho názoru nejvíce efektivní pro podporu dobrého zdravotního stavu romských dětí a mládeže?

I5: No..asi takový ty aktivity , kdy hhm.. jednak teda přes nějaký individuální rozhovor, kdy to není jako situační a není to před těma ostatníma..řeší se to teda konkrétně aby mohla nastat náprava, což potom třeba jako se řeší že je dobrý prádlo prát častěj, nebo jak se mění a podobně..tam si myslím že změny jsou velký protože to dítě se snaží protože jako jednak se nechce cít zahanbeně takže si to jako potom docela jako hlídá a jednak při těch aktivitách zase který jsou skupinový..mě napadá že by to mohlo být třeba... hhm.. takový ty zvědomování co a proč se má dělat nebo takovýto zase je to třeba formou různých pohybových her nebo nějakých hhm her a soutěží, kdy mají dávat do kupy jednak informace a jednak dovednosti, který mi jim jako předáme nějakou jako teoretickou formou a potom se to snaží pospojovat a hlavně si zdůvodňujeme proč jo.. že to není úplně zbytečný tak to si myslím, že má jako nějaký efekt.

T: Dobře, tak jo, děkuji.

TO 9. Jaké činnosti Vaší práce napomáhají k tomu, aby si romské děti a mládež uvědomily, že je důležité myslet na svou budoucnost?

I5: No tak snažíme se jim to hodně zvědomovat jo.. takový to že žít tady a teď nemusí být vždycky úplně výhodný.. myslím nebo..myslím si že nejčastěj to probíhá formou těch individuálních rozhovorů přímo spíš v rodinách s těma dětma todleto mě ani nenapadá jak pořádně dělat jako skupinově .. v tý sestavě rozmanitého věku, který k nám chodí protože to je jako fakt velký rozptyl. Líp se pracuje když je to individuální no.. s tím že tam se hodně řešit, aby nevidely takovej ten krátkodovej cíl a třeba řeknu „ tedd'ka budeš mít pokoj protože ses rozhodl že nbudeš pokračovat v středoškolském vzdělání, nechce se jít na učňák protože ti to přijde zbytečný“ no a ted'ka se s nim snažíme o tom hodně bavit „ a co budeš dělat za deset let až budeš chtít třeba rodinu“ třeba jo.. „z čeho jí potom uživiš když nebudeš moct sehnat práci a podobně..takže se snažíme hodně zvědomovat kde se viděj třeba za pět za deset let.

T: A myslíte si, že třeba funguje jakoby to vztažení, ta motivace přes tu rodinu, jako hhm jak si jí jednou představuje?

I5: Já nevím, já si myslím, že tadydlecto je oblast, kde má velký vliv rodina, ve který vyrůstá jako ostatně všechny ty ostatní.. ale tady je to hodně viditelný, že ve chvíli kdy on vidí, že rodiče chodí do práce, tak tam nebývá většinou problém, že jde v těch jejich šlápějích, ale ve chvíli kdy to dítě nevidí že by rodiš chodil do práce a přijde mu úplně normální že do práce nechodí, tak pak je to s tou motivací komplikovanější protože vlastně nemá tu podporu ani v tý rodině.

T Dobře, děkuji.

TO 10. Co je nejvíce účelné proto, aby si romské děti a mládež uvědomily důležitost myšlení na svou budoucnost?

I5: No já myslím že právě přes to zvědomování asi, že teďka jako hhm většinou probíhá u těch dětí, který se rozhodnou právě nepokračovat po základním vzdělání..funguje to tak že vedeme s nima individuální rozhovory a řešíme to i většinou nebo ne většinou ale vždycky s těma rodičema, kdy se snažíme je motivovat aby to dítě podpořili v tom, nebo aby jim záleželo na tom aby ho dali na další vzdělávání a.. probíhá to tak, že opravdu řešíme „teď tě chápeme, že se ti nechce protože prostě nikoho ta škola jako asi moc nebavila, ale co budeš dělat prostě zár let?“ Takže jako jak si to představuje.. dost často z toho vyjde, že ty děti vůbec jako nemaj představu co budou dělat a ani to nechtěj řešit no.

T: Dobře, děkuji.

TO 11. Jakou činnost Vaší práce považujete za nejvíce prospěšnou při práci s romskými dětmi a mládeží s důrazem na zamezení sociálního vyloučení?

I5: Tak podle mě to je asi takový to umožnění dostat se do prostor, kam se jinak nedostanou a potkávat se s lidma, se kterýma by se v rámci své komunity nebo svého prostředí, ve kterém jsou úplně jako třeba s rodičema nedostali.. jo pořádně třeba jednou měsíčně terén, kdy jdeme s dětma, který využívají předškolní hmm teda školní klub, školní klub.. tak s nima jdeme na nějaký místo, kde si říkáme k čemu je vůbec dobrý, třeba jsme takle byli na terminále městský hromadný dopravy.. vysvětlujeme si co a jak tam.. jak se tam chovat, co se tam dá zařídit, pak jsme byli třeba na hlavním nádraží, byli jsme takle v městské knihovně, byli jsme takle na poliklinice... tak asi i přes to zvědomování nějakých informací.

T: Dobře, děkuji.

TO 12. Lze u Vašich klientů shle dat nějaké indikátory, díky kterým lze vidět úspěšnost Vašich činností?

I5: No..to by mě asi zajímalo, jak to myslíte.

T: Hhm jakoby jestli vidíte v té své práci nějaký účel, jakože teď třeba s nimi na něčem pracujete a vidíte potom nějaký výsledek?

I5: Jo, no nejčastěji to je vidět asi za mě v nějaké té osvětě co se týče toho zdraví a hygieny, tam je to většinou vidět docela rychle hhm.. nebo z mého pohledu potom třeba i nějaký ty prevence hmm sexuálně rizikovýho chování nebo ohledně tehotenství, tak tam mě přijde, že to je docela vidět, že prostě ty děti potom vědí a i dost často se tím řídí jakoby nepřímo když jsou starší jo.. když to vezmu taklec třeba u tech dětí patnáct plus tak je vidět, že když chodily nějakou dobu do našeho programu, kde se tyhle tématy probírali, a vraceli jsme se k tomu pravidelně, tak mě přijde, že se chovají trošku jinak než hhm potom děti, který tím programem úplně neprošli nebo třeba hhm děti před pár rokama zpátky no.

T: Tak jo, tak já Vám moc děkuji za rozhovor a ještě se Vás zeptám, jak dlouho pracujete s romskými dětmi a mládeží?

I5: Teďka už to je sedm a půl roku.

T: A na jaké jste pracovní pozici?

I5: Teďka sociální pracovník.

T: Dobře, děkuji